

Redactie-adres: Streekarchief Zuidoost Brabant, rayondepot Oirschot
Postbus 144, 5688 ZJ Oirschot

Redactie en H. Mijland en J. Suijkerbuijk
informatie: telefoon 04997 - 75245

Abonnementen, losse nummers:

Voor 1989 bedraagt de abonnementsprijs J 18, — per jaar, inclusief verzendkosten en administratie.

Deze kosten zijn te voldoen, da ontvangst van de acceptgiro, op postbanknummer 47.16.46 ten name van Streekarchief Zuidoost Brabant te Eindhoven, onder vermelding van "Campinia".

De prijs van losse nummers van de lopende jaargang bedraagt f 4,50.

Ook nummers van voorgaande jaargangen zijn bij de redactie te bestellen tegen een daarvoor geldende vergoeding.

Indien opzegging van het abonnement niet schriftelijk is medegedeeld vóór 1 december van de lopende jaargang, wordt het abonnement automatisch verlengd.

Copyright: Streekarchief Zuidoost Brabant.
Overname van artikelen of gedeelten daaruit dient U schriftelijk aan te vragen bij de redactie.

Lay-out en drukwerk:
Maras Drukkerij, Middelbeers.

ISSN 0166-6959

Omslag: gedeelte uit de kaart Ducatus Brabantiae
van Jacob van Deventer, uit 1558.

CAMPINIA

driemaandelijks uitgave van het
Streekarchief Zuidoost Brabant

19e jaargang, nr. 75

oktober 1989

INHOUD

	blz.
I. De Franse volkstelling van Luyksgestel (1796) door drs. Jozef Mertens	167
II. Oirschotse gedichten Herinnering aan Oirschot door Toke	183
III. Aankondiging	184
IV. De uitgiften der gemeeynten van Veldhoven door J. Lijten	185
V. Kempische curiosa 9 Eindhoven Airport in aloude tijden door J. Lijten	210
VI. Stamlijst van Tartwijk Best, tak I en II door Th.E.A. van Tartwijk	213

I. DE FRANSE VOLKSTELLING VAN LUYKSGESTEL (1796)

door drs. Jozef Mertens, Stippelmansweg 13, B-3568 Hechtel

Luyksgestel behoorde tijdens het Oud Regiem tot het Land van Loon (nagenoeg de huidige provincie Belg.-Limburg), dat sedert 1366 van het prinsbisdom Luik deel uitmaakte. In de gemeentenaam bleef de vroegere aanhorigheid nog bewaard. Na de inlijving bij Frankrijk in 1795 kwam het dorp terecht in het nieuw opgerichte Departement van de Nedermaas (grosso modo Belg.- en Ned.-Limburg), arrondissement Roermond en kanton Achel. In 1807 zou het tegen Lommel geruild worden, bij het Departement van de Monden van de Rijn komen en Brabants worden. Precies omdat Luyksgestel tot de Nedermaas behoorde, bleef ook van deze gemeente in het Archief van Maastricht een Franse volkstelling van 1796 bewaard, die we hier integraal weergeven. In dit jaar telde Luyksgestel 601 inwoners, van wie 190 mannen en 217 vrouwen ouder dan 12 jaar en 194 kinderen van 0 tot 12 jaar. Het inwonersaantal was derhalve niet heel veel groter dan ruim drie eeuwen voordien, in 1470, toen in hetzelfde Gestel 106 woningen stonden, wat neerkwam op ca. 530 inwoners²). Met een oppervlakte van 2244 ha bedroeg de bevolkingsdichtheid in 1796 bijna 27 inwoners per km', een niet abnormale orde van grootte in de Luikse Kempen³).

Ik telde ca. 133 gezinnen. Zekerheid over het aantal en sommige gezinssamenstellingen heb ik niet altijd, omdat de teller alle inwoners wel achtereenvolgens per gezin opgaf, maar zonder aanduiding waar een bepaald gezin ophield en een nieuw begon. Mijn indeling, waarbij ik voor de leden van eenzelfde gezin na het overeenkomstig gezinshoofd enkele spaties inspring, kan daarom enkele vergissingen inhouden⁴). Uit de beroepsopgave blijkt onmiddellijk dat we te doen hebben met een typisch landbouwersdorp. Van de hoofden van de 133 gezinnen, in een beperkt aantal gevallen een vrouw, oefenden 37 het beroep uit van **cultivateur** (landbouwer), 36 staan opgegeven als **petit paysan**, 8 als **locataire-laboureur** (kleine boer, in veel gevallen waarschijnlijk pachter), 6 als **journalier** (dagloner), 7 als **pauvre veuve** (arme weduwe) en 4 als arme inwoners. Verder noteerde ik drie kleermakers, twee schoenmakers, brouwers, timmermannen, hoefsmiden en wagenmakers, en telkens één pastoor, kapelaan, schoolmeester, molenaar, armenjager (= een soort veldwachter die o.a. de bedelaars uit het dorp hield), winkelier, slager, ketellapper, rondtrekkende ambachtsman, spinster, naaister en werkster. Bij de niet-gezinshoofden merk ik verder op: 30 knechten, 26 meiden, nog 6 (kleine) landbouwers, 1 dagloner, 1 kuiper, 1 kleermaker, 1 priester, 1 rondtrekkende, 4 spinsters, 2 naaisters en 3 werksters. Zoals gezegd, een klassiek agrarische gemeente met een beperkt aantal kleine zelfstandigen of

ambachtslui, geestelijken ... Hoewel in gelijkaardige tellingen van 1796 (uit vrees voor de fiscus b.v.) wel eens een te negatief beeld opgehangen wordt van de sociaal-economische toestand, krijgen we op basis van de Gestelse lijst zeker niet het gevoel met een welvarend teutendorp te doen te hebben.

De Franse tellingen van 1796 gaan door voor vrij uitvoerig en relatief betrouwbaar voor hun tijd. Wat voor Luyksgestel echter opvalt is het vrijwel volledig ontbreken van verwijzingen naar de teutenhandel of ambulante handel, in dit dorp hoofdzakelijk bedreven door koperslagers⁵). Op de gebroeders Peters (nr. 52 en 53) na, die het land afliepen als ambachtsman, werd geen teut opgetekend. W. Cops (nr.40) was zeer waarschijnlijk een gewezen koperteut. Dit aantal is te gering voor een teutendorp als Luyksgestel. Het komt me verder voor dat het getal mannen in de telling in het algemeen te laag is: van de inwoners van 13 jaar en ouder was 46,7 Wo van het mannelijk geslacht, 53,3 ci/ci van het vrouwelijk. Het lijkt erop dat beide percentages wat te ver uit elkaar liggen, hoewel men anderzijds moet bedenken dat met de teutenhandel een voortdurende emigratie gepaard ging van (vooral) mannen. Misschien is het percentage van het aantal mannen in het geheel van de bevolking van de teutenregio gemiddeld wel geringer dan in de niet-teutenregio?

Knippenberg⁶) vermeldt voor de jaren 1795-1798 echter een 15-tal teuten uit Luyksgestel, die ik in de telling niet terugvind: Wouter Wuyts, Leon. Stern, Jan Neyssen, Peter Flerus, Willem Ivo, Corn. Teuvs, Arnold Rombauts, Arn. Scherens, Gerdt Kox, Jan en Jacob Pleyck, Fridt en Hendrick Deycx, Willem, Peter en Arnd Damen. Koperteuten Martin Jansen (nr. 47), Wouter Jonkers (nr. 378), Peter Eyckens (nr. 252), Jan Willems (nr. 37 of 220?) en Jan Scherens (nr. 356) komen in de tellingen wellicht wel voor. Zekerheid is er evenwel niet, omdat geen genealogische informatie ter indentificatie meegedeeld is. Bij een onderzoek van de uitgereikte paspoorten vond ik tussen 1804 en 1808 17 Gestelse teuten, die hiervoor niet vernoemd zijn⁷). Van hen heb ik wel precieze genealogische inlichtingen, zodat ik bij vergelijking kan vaststellen dat een vijftal van hen in de volkstelling genoteerd staan: Adriaen Cortens (nr. 213), Bern. Lommelaers (nr. 100), Fr. Rombauts (nr. 263?), Henry Wils (nr. 38) en Corn. Peeters (nr. 54). Walter Vanhove, Fr. Verdonck, Leon. Vlems, Jan Rombauts, Adriaen, Conrad en Henri Calis, Pierre en Martin Vandersterren, Jan Gossens, Fr. Hezemans en André Brouwers staan in de telling niet vermeld! Knippenberg geeft voor de jaren 1805-1806 nog een aantal teuten (zonder nadere gegevens) die ik in de telling evenmin terugvind. Een deel van hen waren eventueel volwassenen die in 1796 allicht nog bij de kinderen hoorden en van wie ons de naam derhalve niet bekend is. Uit een en ander kan afgeleid worden dat (tenminste?) een dertigtal mannen in de telling van 1796 ontbreken wegens hun beroepsactiviteiten. Waarschijnlijk staan alleen de gebroeders Peters (nr. 52-53) als teut opgegeven, omdat ze bij het opmaken van de telling thuis waren. Anderen, van wie bekend is dat ze later teutenhandel gedreven hebben, oefenden dit beroep in 1796 moge-

lijk nog niet uit of staan als landbouwer vermeid (teutenhandel en landbouw werd meestal gecombineerd), en de afwezige leuten ontbreken zonder meerst.

Vlet deze wetenschap voor ogen mout men bij het bevolkingsaantal van 601 (tenminste!) een dertigtal eenheden bijtellen. In a. 631 komt trouwens dichter bij de 657 inwoners Luyksgestel die met, voor het jaar 1800 bekend zijn⁹). Dit gecorrigeerde bevolkingsaantal komt neer op gemiddeld 4,75 leden per gezin, 50,3 (ro mannen van 13 jaar en ouder en 49,7 wo vrouwen, en een grotere groei van 1470 naar 1796, nl. met 19⁰0 (i.p.v. 13 wo), een cijfer dat meer aanvaardbaar is.

Ik onderzocht in deze telling ook de voornaamgeving en kwam tot volgende frequentie (in percentages):

	Mannen		Vrouwen	
Joannes	21,5	Maria	26,5	Wo (van wie 14 namen met Maria samengesteld, b.v. Maria Elis.)
Petrus	12			
Henricus	9	Johanna	16	(van wie 4 namen met Johanna samengesteld)
Wilhelmus	6	Elisabeth	11	
Adrianus	5,5	Catharina	9	
Matheus	4	Anna	7	(van wie 7 namen met Anna samengesteld)
Cornelius	4	Petronella		
Martinus	3	Hendrica	4	
Franciscus	3	Cornelia	3,5	
Arnoldus	3	Margaret ha	3	
Walter	3	Adriana	2,5	
Eernardus	3	Lucia		
Antonius	2		89,5 ⁴⁰	
Dirk	2			
	81	trio		

Tweederde van de bevolking van 13 jaar en ouder luisterde naar de naam Jan, Peter, Hendrik, Willem of Adriaan en naar de naam Maria, Johanna, Elisabeth, Catharina, Anna of Petronella tot.

In de hiernavolgende lijst deel ik zo beknopt mogelijk de gegevens mee zoals ze in de telling werden opgeschreven. Achtereenvolgens geef ik op: voornaam, familienaam, leeftijd, beroep en/of verwantschap (doorgaans vr. = vrouw van de voorgaande in de lijst), eventueel jaar van intrede in de gemeentet⁰ en het aantal kinderen van 0 tot 12 jaar. De telling is opgemaakt per gehucht, m.n. Riet (nr. 1-86), Sengelsbroek (87-183), Hoevereinde (184-274), Venakker (275-355) en

Boseinde (356-407). De vrouw kreeg doorgaans dezelfde familienaam als deze van haar echtgenoot toebedeeld, wat misleidend is. Merk op dat nr. 363 ontbreekt, maar dat nr. 396 een bisnummer heeft.

VOLKSTELLING 1796

1. Jean Vogelsangs, 50, lb., 3
2. Joanne Vogelsangs, 35, vr.
3. Maria Vogelsangs, 60, verwant
4. Michel Vogelsangs, 56, verwant
5. Adrian Cortens, 60, lb., 2
6. Joanne Cortens, 40, vr.
7. Joanne Cortens, 16, meid
8. Cornelius Jaacobs, 14, knecht
9. Arnold Chorens, 55, lb.
10. Marie Chorens, 50, vr., 1771
11. Cornelius Haeymans, 50, pachter-lb., 1771, 1
12. Marie Haeymans, 50, vr.
13. André Cortens, 40, kleine lb., 3
14. Christine Cortens, 39, vr.
15. Peternell Heezemans, 45, verwant
16. Jean Peters, 56, lb., 2
17. Elisabeth Peeters, 36, vr.
18. Adrien Hagedoren, 30, knecht, 1787
19. Elisabeth Ronst, 20, meid, 1795
20. Pierre Schoonmaekers, 78, kleine lb.
21. J. Marie Korsten, 40, spinster
22. Mathieu Terecht, 70, dagloner
23. Aldegonde Kerckhofs, 50, arme weduwe, 1773, 1
24. Jean Kerckhofs, 15, haar zoon,
25. Christian Loyens, 63m, lb, 2
26. Dingena Loyens, 53, vr.
27. Bernard Loyens, 15, zoon
28. Cornelius Loyens, 14, zoon
29. Lambert Loyens, 60, kleine lb.
30. Marie Loyens, 50, vr.
31. Joanna Elisabeth, 24, dochter
32. Marie Loyens, 15, dochter
33. Weduwe Michel Schoonen, 36, lb., 2
34. Marie Schoonen, 15, dochter
35. Antoine de Graf, 40, knecht, 1794
36. Marie Willems, 40, arme weduwe, 1

37. Jean Willems, 14, zoon
38. Henri Wils, 41, kleine lb., 2
39. Dingena Wils, 26, vr.
40. Willem Cops, 70, ketellapper
41. Engel Cops, 68, vr.
42. Arnold Cops, 23, zoon
43. Joseph Daemen, 71, lb.
44. Marie Daemen, 56, vr.
45. Lambert Daemen, 23, zoon
46. Marie Daemen, 20, dochter
47. Martin Jansen, 53, arme lb., 1
48. Elisabeth Jansen, 40, vr.
49. Helene Huivens, 40, arme weduwe
50. Jean Smeyers, 41, pachter-lb.
51. Marie Smeyers, 41, vr.
52. Pierre Peters, 45, "travaillant" (letterlijk werkend), doorkruist de landen om zijn kost te winnen
53. Corn. Peters, 40, "travaillant" (letterlijk werkend), doorkruist de landen om zijn kost te winnen
54. Elisabeth Neyssen, 45, spinster
55. Dirick Melskens, 70, lb.
56. Bernard Wils, 43, zoon, 2
57. Catharine Wils, 27, schoondochter
58. Jean Jansen, 26, knecht, 1794
59. Jean van Gestel, 60, lb., 1758
60. Jean van der Aue, 34, zoon, 1786, 4
61. Joanne van der Aue, 30, schoondochter
62. Gerard Nibels, 35, arme lb., 1779, 3
63. Joanne Nibels, 40, vr.
64. Joanne Callis, 37, schoonzuster
65. Catherine Callis, 32, schoonzuster
66. Martin Sommers, 40, arme lb.
67. Catharine Sommers, 36, vr.
68. Martin Deyckx, 52, arme lb., 2
69. Anne Deyckx, 38, vr.
70. Arnold Callis, 51, timmerman, 2
71. Marie Callis, 36, vr.,
72. Walter Royackers, 42, pachter-lb., 1791, 1
73. Anne Cath. Royackers, 40, vr.
74. Martin Wils, 35, slager, 1785, 1
75. Henriette Wils, 24, vr.,
76. Pierre de Vagt, 65, timmerman
77. Joanne de Vagt, 52, vr.

78. Adrien de Vagt, 27, zoon
79. Cornelius de Vaegt, 25, zoon
80. Jean de Vaegt, 60, lb.
81. Catherine Geenen, 45, meid
82. Joanne Deyckx, 34, meid
83. Hubert Backx, 41, pachter-lb., 1786,2
84. Elisabeth Backx, 38, vr.
85. Lucie Eysen, 26, meid
86. Antoinette Callis, 40, spinster
87. Henry van Engeland, 47, kleine lb., 1793, 5
88. Elisabeth van Engeland, 40, vr.
89. Laurent van Engeland, 15, zoon
90. Marie van Engeland, 14, dochter
91. Marie Kersmaekers, 70, lb.,
92. Dirick Kersmaekers, 26, zoon
93. Willemeyn, 26, meid
94. Guillaume Goyarts, 45, hoefsmid
95. Elisabeth Goyarts, 45, vr.
96. Henry Evers, 64, kleinde lb., 1776
97. Adrien Aderiansen, 44, zoon, 1776, 3
98. Cath. Aderiansen, 33, schoondochter
99. Joanne Deckx, 14, meid
100. Bernard Lommelaers, 35, 'bourgeois' (burger) en lb., 1787, 2
101. Marie Christine Lommelaers, 33, vr.
102. Marie, 17, meid
103. Petronelle Valleysse, 72, wed. pachteres, 1754
104. Francois Smets, 37, zoon, 1790, 3
105. Marie Smets, 36, schoondochter
106. Jean Vanderbaar, 16, knecht, 1794
107. Willeaume Creyten, 76, lb.
108. Marie Cath. Creyten, 41, vr.
109. Francois Kusters, 35, knecht, 1795
110. Anne van Poppel, 17, meid, 1796
111. Jean Goyarts, 50, kleine lb., 1
112. Joanne Goyarts, 46, vr.
113. Bernard Heezemans, 55, arme lb.
114. Marie Heezemans, 50, vr.
115. Joanne Grounen, 41, jongedochter
116. Daniel Vanpoppel, 22, knecht, 1784
117. Cornelle Willems, 24, meid
118. Bast Vaneyndhoven, 41, lb., 5
119. Joanne Vaneyndhoven, 41, vrouw
120. Jean van Poppel, 18, knecht, 1791

121. Aldegonde Velban, 33, meid, 1783
122. Pierre Ververs, 36, dagloner
123. Catharine Grounen, 38, wed., lb., 4
124. Jean Steenens, 26, knecht, 1796
125. Peternel Teukens, 48, wed., lb., 1
126. Joanne Teukens, 20, dochter
127. Gerard van Ayck, 40, knecht, 1782
128. Jean Driesen, 35, 'charlier' (wagenmaker), 1793
129. Johanne, 50, meid, 1796
130. Ida Daemen, 65, spinster
131. Marie M. Daemen, 33, werkster
132. Elisabeth Daemen, 23, werkster
133. Joanne Daemen, 30, kleine lb., 1
134. Tomas, 55, knecht, 1781
135. Elisabeth Willems, 65, dagloner
136. Hendrick Timmermans, 50, lb., 1768
137. Margueritte, 22, dochter
138. Lucie, 20, dochter
139. Johanne, 16, dochter
140. Willeaume van Winkel, 17, knecht, 1796
141. Jean Lathouwers, 40, pachter-lb., 1796, 5
142. Joanne Lathouwers, 45, vr.
143. Henri Lathouwers, 13, zoon
144. Barth. Eykens, 48, lb., 3
145. Joanne Eykens, 25, vr.
146. Jean Tuysen, 55, knecht, 1776
147. Johanne Swaegers, 19, meid, 1795
148. Leonard Aerts, 80, kleine lb., 1751
149. Marie, 35, meid, 1794
150. Petronelle Slagers, 83, arme wed.
151. Francois Vanderlinden, 40, kleine lb., 1781
152. Catherine Vanderlinden, 40, vr.,
153. Mathieu van Grotens, 76, arme lb.,
154. Jean van Grotens, 30, "cultivateur imbecil" (stompzinnige landbouwer), 2
155. Joanne van Grotens, 30, vr.
156. Anne Marie, 16, meid, 1795
157. Jean van de Bogart, 40, kleine lb., 1779, 3
158. Catharine, 40, vr.
159. Lambert Peeters, 84, lb.
160. Simon Peeters, 48, kuiper, 3
161. Antoine Peeters, 45, kleine lb.
162. Barbe Peeters, 55, vr.

163. Pierre Melskens, 69, kleine lb.
 164. Henri van Hulsel, 24, lb., 1790
 165. Anne van Hulsel, 40, vr.
 166. Jeanne Marie van Hulsel, 50, jongedochter
 167. Peternelle van Hulsel, 50, jongedochter
 168. Jeanne van Hulsel, 30, jongedochter
 169. André Snellens, 17, knecht, 1795
 170. Guillaume Verkoyen, 60, kleine lb., 1767
 171. Marie Verkoyen, 60, vr.
 172. Antoine Verkoyen, 28, zoon
 173. Cornelle Verkoyen, 18, dochter
 174. Jean Wats, 44, kleine lb., 3
 175. Aldegonde Wats, 34, vr.
 176. Pierre Peters, 15, knecht, 1793
 177. Guill. Vaneyndhoven, 46, wagenmaker, 3
 178. Catherine Vaneyndhoven, 39, vr.
 179. Marie Vaneyndhoven, 16, dochter
 180. Henriette Vanhof, 17, jongedochter
 181. Jean Verdonck, 22, knecht, 1795
 182. Mathieu Grounen, 45, kleine l., 1782, 5
 183. Lucie Grounen, 44, vr.
 184. Adrien Vaneyndhoven, 80, brouwer
 185. Adrienne Vaneynhoven, 76, vr., 1752
 186. Jean Vaneyndhoven, 43, zoon, priester
 187. Pierre Vandienge, 22, knecht
 188. Joanne Vandwaac, 24, meid
 189. Jeanne Marie Rombouts, 60, arme wed.
 190. Christine Rombouts, 19, dochter
 191. Marie Elisabeth Rombouts, 17, dochter
 192. Margueritte Rombouts, 15, dochter
 193. Arnold Rombouts, 14, zoon
 194. Pierre J. Heesemans, 36, brouwer, 5
 195. Marie Catherine Heesemans, 42, vr.
 196. Jean Kusters, 30, knecht, 1790
 197. Jeanne Marie Deykx, 44, naaister
 198. Henriette Deykx, 27, naaister
 199. Jean Aerts, 36, lb., 1784, 5
 200. Marie Aerts, 35, vr.
 201. Henri Cornelissen, 30, knecht, 1788
 202. Elisabeth Peters, 25, meid
 203. Henri Rombouts, 60, jonkman
 204. Martine Ververs, 40, lb., 3

205. Guillaume vande Bogart, 25, knecht, 1792
 206. Marie Peters, 35, meid
 207. Pierre Ververs, 70, wed.
 208. Henri Pels, 64, kleine lb., 1773, 1
 209. Pierre Eyckens, 85, lb.,
 210. Anne Laukens, 45, dochter, weduwe, 1
 211. Marie Dingenne, 16, dochter
 212. Catherine Wauters, 38, arme wed., 1
 213. Adrien Cortens, 32, kleine lb., 2
 214. Marie Ding. Sengers, 18, meid
 215. Dam. Catharine Cortens, 24, "l'hotesse" (gast)
 216. Jean Ververs, 56, kleine lb.
 217. Francois van de Reydt, 35, kostganger, 1
 218. Joanne van de Reydt, 25, vr.
 219. Marie Cuylaers, 55, meid, 1776
 220. Jean Willems, 60, pachter-lb., 1766, 3
 221. Henriette Willems, 53, vr.
 222. Anne Marie, 15, dochter
 223. Marie Meys, 53, naaister
 224. Pierre Vaneyndhoven, 43, schoolmeester, 3
 225. Elisabeth Vaneyndhoven, 18, dochter
 226. Math. Deslens, 22, knecht
 227. Marie Ververs, 55, arme wed.,
 228. Cornele Ververs, 25, dochter
 229. Marie Anne Ververs, 22, dochter
 230. Etienne Wats, 36, arme lb., 1761, 6
 231. Marie Wats, 36, vr.
 232. Elisabeth Hermans, 50, lb.
 233. Elisabeth Hermans, 30, dochter
 234. Catherine Hermans, 22, dochter
 235. Walterius Hermans, 20, zoon
 236. Eerwaarde Heer Pastoor, 65, 1782
 237. Elisabeth Ackuvré (?), 35, meid, 1786
 238. Jeanne Wauters, 35, kleine lb., 2
 239. Marie Anne Wauters, 30, zuster
 240. Guill. Vanderlinden, 51, kleine lb., 1771, 2
 241. Marie Vanderlinden, 15, dochter
 242. Lucie Vanderlinden, 15, dochter
 243. Guillaume Sengers, 45, kleine lb., 1775, 3
 244. Marie Catharine Sengers, 39, vr.
 245. Cornele Sengers, 17, dochter
 246. Jean Melskens, 49, arme inwoner, 2

247. Henriette Melskens, 41, vr.
 248. Adrien Melskens, 16, zoon
 249. Adrien Hendrixx, 63, kleermaker, 1756
 250. Barbe Hendrixx, 60, vr.
 251. Elisabeth Hendrixx, 22, dochter
 252. Pierre Eyckens, 50, kleine lb., 1
 253. Marie Christine, 25, vr.
 254. Thomas Rombauts, 55, lb.
 255. Catherine Rombauts, 58, vr.
 256. Cornelle Rombauts, 17, dochter
 257. Tomas Vlems, 22, knecht
 258. Francois Daemen, 36, schoenmaker
 259. Catharine Daemen, 20, vr
 260. Walter Willems, 42, kleine lb., 1
 261. Henriette Willems, 36, vr.
 262. Pierre Rombauts, 62, lb., afgebrand
 263. Francois Rombauts, 30, zoon
 264. Adrienne Rombauts, 25, dochter
 265. Elisabeth Rombauts, 22, dochter
 266. Barth. Jonkers, 22, knecht
 267. Martin Borrebergs, 61, kleine lb., 2
 268. Jaques Borrebergs, 28, zoon
 269. Bernard Heezemans, 60, lb., 2
 270. Cath. Heezemans, 46, vr.
 271. Marie Brouwers, 40, zuster
 272. Catharine Heezemans, 14, dochter
 273. Antoon..., 25, dagloner, 1792, 1
 274. Elisabeth, 24, vr.
 275. Jean van Roy, 52, lb., 1774,1
 276. Cornele van Roy, 42, vr.,
 277. Anne Cornele van Roy, 18, dochter
 278. Elisabeth van Roy, 15, dochter
 279. Marie Lien, 13, dochter
 280. Elisabeth Heezemans, 50, meid
 281. Adrienne Heezemans, 30, "innocente" (simpel)
 282. Henri..., 30, knecht
 283. Jean Callis, 67, lb.
 284. Elisabeth Callis, 61, vr.
 285. Adrien Vandersternen, 30, schoonzoon
 286. Catharine Vandersternen, 30, vr.
 287. Henriette Vandersternen, 50, wed., lb.,
 288. Anne Griet, 30, dochter

289. Marie Griet, 28, dochter
 290. Marianne Scherens, 36, arme wed.
 291. Jean Bapt. Gossens, 56, arme lb., 3
 292. Magrite Gossens, 40, vr.
 293. Math. Mallen, 40, arme lb., 1780, 2
 294. Helene Mallen, 36, vr.
 295. Jean Brusselaers, 38, dagloner, 1784, 4
 296. Marie Brusselaers, 36, vr.
 297. Adam Vandereydt, 72, lb., 1756
 298. Henri Cortens, 44, kleine lb., 3
 299. Adrienne Cortens, 38, vr.
 300. Henri Gerits, 36, "tenant boutique" (winkelier), 1786
 301. Marianne Gerits, 25, vr.
 302. Aug. Vanduffel, 42, kleermaker,5
 303. Peternel Vanduffel, 36, vr.
 304. Jean Nattus, 42, kleermaker
 305. Pierre Vanmontvort, 36, schoenmaker, 1781, 4
 306. Marie Vanmontvort, 30, vr.
 307. Henriette Heylegers, 45, lb.,
 308. Marie Heylegers, 48, zuster, jongedochter,
 309. Henri Kusters, 48, knecht, 1766
 310. J. Tillemans, 60, kleine lb., 1771
 311. Henri Emmers, 36, dagloner, 1792, 1
 312. Elisabeth, 30, vr.
 313. Jacq. Merkelbags, 50, hoefsmid, 1766
 314. Cornele Merkelbags, 26, dochter
 315. Henriette Merkelbags, 22, dochter
 316. Jean Baptist Kamps, 37, dagloner, 1784,3
 317. Anne Margueritte Kamps, 29, vr.
 318. Jean Schoonmaekers, 40, pachter, 2
 319. Adrienne Schoonmaekers, 40,
 320. Math. Vanderstern, 77, lb.
 321. Hellene Vanderstern, 57, vr.
 322. Margeritte Vanderstern, 30, dochter
 323. Dirick Wats, 32, knecht
 324. Marie Jansen, 16, meid
 325. Pierre Struyf, 42, molenaar, 1781, 3
 326. Peternelle Struyf, 36, vr.
 327. Pierre Struyf, 25, knecht, 1795
 328. Antoine, 30, dagloner, 1794
 329. Walter Snoukx, 50, kleine lb., 1766
 330. Marie Snoukx, 25, dochter

331. Henri Peters, 40, lb., 1776
 332. Catharine, 50, vr.
 333. Dirick Schounmaekers, 32, schoonzoon, 1
 334. Jeanne Marie, 36, vr.
 335. Jean Neres, 45, kleermaker, 1772
 336. Barbe Neres, 40, vr.
 337. Albert Vermullen, 38, kleine lb.,
 338. Marie Anne Vermullen, 20, vr.
 339. Pierre Vlems, 75, kleine lb.
 340. Mrie Vlems, 59, vr.
 341. Henri Gaslens, 61, lb.
 342. Jeanne Marie Gaslens, 30, dochter
 343. Peternelle Gaslens, 26, dochter
 344. Jean Vanherret, 22, knecht
 345. Guill. Gossens, 33, kleine lb., 2
 346. Marianne Gossens, 36, vr.
 347. Cornel. van Genegten, 43, dagloner, 1778,3
 348. Peternel van Genegten, 33, vr.
 349. Philipe Peeters, 60, lb.
 350. Marie Peeters, 50 (sic), vrouw
 351. Pierre Peters, 40, zoon
 352. Jean Peters, 38, zoon
 353. Anne Peters, 33, dochter
 354. Marie Teuwens, 50, arme weduwe
 355. Anne Joan. Callis, 42, arme wed., 1778, 2
 356. Jean Scherens, 50, kleine lb.
 357. Johanne Scherens, 40, vr.
 358. Arnold Vermullen, 84, lb.
 359. Joseph Nuts, 30, schoonzoon, 1791, 1
 360. Margueritte, 36, vr.
 361. Guillaume Engelen, 36, kleine lb., 3
 362. Anne Engelen, 35, vr.
 363. (De teller vergiste zich en sloeg nummer 363 over)
 364. Jean Schounmakers, 50, kapelaan
 365. Marie Schounmakers, 41, zuster
 366. Arnold Kuypers, 64, lb.
 367. Marie Kuypers, 52, vr.
 368. Elisabeth Kuypers, 30, dochter
 369. Cornelle Kuypers, 23, dochter
 370. Daniel, 60, knecht, 1766
 371. Margueritte Geenen, 50, werkster
 372. Joanne Geenen, 40, zuster, werkster

373. Guillaume Willems, 33, kleine lb.
 374. Anne Scherens, 23, meid
 375. Cornel Raasbruck, 40, lb., 3
 376. Anne Margueritte, 40, vr.
 377. Marie Scherens, 50, meid
 378. Walter Jonckers, 56, lb., 3
 379. Catharine Jonkers, 45, dochter
 380. Pierre Haydoren, 40, knecht, 1795
 381. Adrienne Bleys, 30, meid
 382. Pierre Jansen, 36, "chasse coquinns" (armenjager), 1780
 383. Marie Jansen, 40, vr.
 384. Math. Willems, 56, arme man
 385. Joanne Willems, 40, vr.
 386. Elisabeth Kooien, 36, kleine lb.
 387. Marg. Lendenaars, 30, zuster
 388. Pierre Dessens, 58, arme man, 1776
 389. Dingene Dessens, 52, vr.
 390. Jean Ivae, 64, kleine lb., 1746
 391. Marie Ivae, 60, vr.
 392. Christine Ivae, 30, dochter
 393. Peternelle Ivae, 26, dochter
 394. Jacques Kuylaers, 70, kleine lb., 1756
 395. Elisabeth Kuylaers, 54, vr.
 396. Johanne Kuylaers, 20, dochter
 396bis. Joanne Lauren, 30, dochter
 397. Jean Baudewyns, 35, kleine lb., 3
 398. Marie Baudewyns, 35, vr.
 399. Adam Cortens, 36, arme man
 400. Martin Peters, 40, arme man
 401. Henri Peters, 14, zoon
 402. Pierre Prats, 50, kleine lb., 1780, 2
 403. Marie Prats, 43, vr.
 404. Walter Vanheyswyck, 40, kleine lb., 1787, 4
 405. Antoine Goris, 55, arme lb., 1766
 406. Cicile Goris, 70, vr.
 407. Adrien Pierre Cortens, 72, arme man

INDEX VAN FAMILIENAMEN

Ackuvré	237	Cops	40-42
Aderlissen	97-98	Cornelissen	201
Aerts	148, 199-200	Korsten	21
Backx	83-84	Cortens	5-7,13-14,213,215, 298-299,399,407
Baudewyns	397-398	Creyten	107-108
Bleys	381	Kusters	109,196,309
Borrebergs	267-268	Cuylaers	219,394-396
Brouwers	271	Kuypers	366-369
Brusselaers	295-296	Laukens	210
C zie K		Lathouwers	141-143
Daemen	43-46,130-133,258-259	Lendelaars	387
Deckx	99	Lommelaers	100-101
De Graf	35	Loyens	25-32
Desiens	226	Mallen	293-294
Dessens	388-389	Melskens	55, 163,246-248
De Va(e)gt	76-80	Merkelbags	313-315
Deyckx	68-69,82,197-198	Meys	223
Driesen	128	Nattus	304
Emmers	311	Neres	335-336
Engelen	361-362	Neysen	54
Evers	96	Nibels	62-63
Ey(c)kens	144-145,209,252	Nuts	359
Eysen	85	Pels	208
Gaslens	341-343	Peters	16-17,52-53,159-162,176, 202,206,331,249-353,400-401
Geenen	81,371-372	Prats	402-403
Gerits	300-301	Raasbruck	375
Goris	405-406	Rombouts	189-193,203,254-256,262-265
Gossens	291-292,345-346	Ronst	19
Goyarts	94-95,111-112	Royackers	72-73
Grounen	115,123,182-183	Scherens	290,356-357,374,377
Haeymans	11-12	Schoonen	33-34
Hagedoren	18	Schoonmakers	20,318-319
Haydoren	380	Schounmakers	333,364-365
Heezemans	15,113-114,194-195, 269-270,272,280-281	Sengers	214,243-245
Hendrickx	249-251	Slagers	150
Hermans	232-235	Smets	104-105
Heylegers	307-308	Smeyers	50-51
Huivens	49	Snellens	169
Ivae	390-393	Snoucx	329-330
Jaacobs	8	Sommers	66-67
Jansen	47-48,58,324,382-383	Steenens	124
Jon(c)kers	266,378-379	Struyf	325-327
Callis	64-65,70-71,86,283-284,355	Swaegers	147
Kamps	316-317	Teeuwens	354
Kerckhofs	23-24	Terecht	22
Kersmaekers	91-92	Teukens	125-126
Chorens	9-10	Tillemans	310
Kooien	386		

Timmermans	136-139	Vanheyswyck	404
Tuysen	146	Van Hof	180
Valleyse	103	Van Hulsel	164-168
Van Ayck	127	Van Niontvort	305-306
Van de Bogart	157,205	Van Poppel	110,116,120
Van der Aue	60-61	Van Roy	275-279
Vanderbaar	106	Van Winkel	140
Van de Reydt	217-218,297	Vetban	121
Vanderlinden	151-152,240-242	Verdonck	181
Vanderstern(en)	285-287,320-322	Verkoyen	170-173
Vandiengen	187	Vermullen	337-338,358
Vandwaac	188	Ververs	122,204,207,216,227-229
Van Duffel	302-303	Vlems	257,339-340
Van Engeland	87-90	Vogelsangs	1-4
Van Eyndhoven	118-119,177-179,184-186 224-225	Wats	174-175,230-231,323
Van Genegien	347-348	Wauters	212,238-239
Van Gestel	59	Willems	36-37,117,135,220-222, 260-261,373,384-385
Van Grotens	153-155	Wils	38-39,56-57,74-75
Van Herret	344		

NOTEN

- Rijksarchief in Limburg, Frans archief, nr. 1030, telling van Luyksgestel, opgesteld door municipaal agent Ad. Cortens (nr.5 van de telling).
- Het dorp betaalde 143 pond Vlaamse groot en 2 stuiver als belastingsgeld aan Karel de Stoute, hertog van Bourgondië. Per haard werd 27 stuiver gevorderd (1 pond 20 stuiver); J. DARIS, *Histoire du diocèse et de la principauté de Liège pendant le XVe siècle*, luik, 1887, p. 18; A. HANSAY, *La 'Crenée' generale du pays de Liège en 1470 et le dénombrement des feux*, overdruk uit *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire de Belgique*, Brussel, dl. 71, 1902, p. 31; E. FAIRON, *Notes sur la domination Bourguignonne dans la principauté de Liège (1468 à 1476)*, in *Bulletin de l'institut Archéologique Liégeois*, jg. 42, 1912, passim.
- Vergelijk b.v. mijn berekeningen voor liet naburige Over- en Neerpelt, Kleine-Brogel en Kaulille in de 17e eeuw, in J. MERTENS, *1e vier dorpen vande Bank van Pelt (16de-17de eeuw). Bijdrage tot de kennis van de Loonse Kempen en van de teutenhandel*, Overpelt, 1984, p. 10. Nu beloopt de bevolkingsdichtheid van Luyksgestel ruim 129 inwoners per km'.
- Hoort nr. 22 b.v. wel bij 20-21 en niet bij 23? En nr. 122 en 150?
- W.H.TH. KNIPPENBERG, *Luyksgestelse koperteuten in Denemarken*, in *De Teuten. Buitengaanders van de Kempen*, Eindhoven, 1974, p. 136-162. Ook E. BLOEMEN, *De teutenaanwezigheid in de Noord-Limburgse Kempen (einde 18de eeuw)*, Leuven, 1984, Lic.-verhandeling, p. 120, ging er ook vanuit dat de teuten in de telling ontbraken.
- a.w., p. 152-161.

7. J. MERTENS, Buitenlandse paspoorten (1797-1813) in het departement van de Nedermaas (Belgisch- en Nederlands-Limburg), in De middelaar tussen de genealogische navorsers, jg. 44, 1989, nr. 260, p. 106-107.
8. Vraag is wel in hoever inwoners die jarenlang afwezig waren (en van wie een deel wellicht definitief in den vreemde achtergebleven is) nog als gedomicilieerd in Luyks-gestel beschouwd mogen worden.
9. J.GRAUWELS, De samenvoeging van gemeenten in Limburg (1800-1829) in Het Oude Land van Loon, jg. 19, 1964, p. 132.
10. Ter vergelijking: in Zonhoven droeg in de 19de eeuw bijna de helft van de jongens als eerste naam in de registers van de burgerlijke stand Jan of Peter en van de meisjes bijna viervijfde de naam Anna of Maria (eventueel samengesteld met een tweede voornaam); J.MERTENS m.m.v. R. FESTAETS en G. BEELEN, De bevolking van Zonhoven tijdens de 19de eeuw: geboorten, huwelijken en overlijdens volgens de registers van de burgerlijke stand. Met demografische inleiding, Zonhoven 1987, p. LXV.
11. Als zulk jaartal ontbreekt, wil dit zeggen dat de betreffende persoon in Luyks-gestel geboren werd. Ruim 1/5 van de 407 Gestelse inwoners van 13 jaar en ouder was in het dorp geïmmigreerd b.v. na huwelijk of als meid of knecht! Mogelijk houdt deze immigratie eveneens verband met de teutenhandel (die in deze Franse periode weliswaar teruggelopen was): welgestelde teuten die meer dan één boerderij bezitten, domestieken in dienst hebben en/of een landbouwbedrijf verpachten? Onderzoek naar de bezitsstructuur zou verhelderend kunnen zijn. De termen 'cultivateur', 'petit paysan of laboureur', 'locataire' e.d. zijn te vaag!

Curriculum Vitae

Jozef Mertens (Brecht, 1950) studeerde moderne geschiedenis aan de universiteiten van Antwerpen en Leuven. Hij publiceerde biografieën van Louis Franck (1869 - 1937), Vlaams jurist, minister en gouverneur van de Nationale Bank, en van Joseph Bovy (1810 - 1879), gouverneur van de Belgische provincie Limburg. De auteur legde zich het afgelopen decennium al dan niet met anderen toe op de wetenschappelijke lokale geschiedschrijving. Zijn 'Geschiedenis van Houthalen' werd in 1983 bekroond met de zevenjaarlijkse prijs voor Limburgse geschiedenis.

J. Mertens specialiseerde zich vooral in de handel en wandel van de Brabantse en Limburgse teuten. Deze maand verschijnt in **Te Lomelle op die Campine** zijn artikel: De emigratie van koperslagers en andere teuten uit Noord-Brabant en het Land van Loon naar het Duitse Rijk van de 17de en 18de eeuw (15. jrg., p. 103-123). Een uitvoerige publicatie over dit teutenfenomeen is in voorbereiding.

II.

OIRSCHOTSE GEDICHTEN

door Toke van de Ven - Lommers

HERINNERING AAN OIRSCHOT

Denkend aan Oirschot, dan zie ik de toren
 Zo groot en hoog en waardig staan.
 Hoor ik de klokken, hun heldere klanken
 Als roepende stemmen, geregeld slaan.
 En daar op de markt, daar staan ze, de grote
 Kastanje-bomen, al jaren oud.
 Oirschotse mensen, ze hebben al eeuwen
 Markt, kerk en toren, met vreugd aanschouwd.

De oorlog was wreed, en markt, kerk en toren
 Hadden veel jaren een verminkt gezicht,
 Maar door wederopbouw, door bouwen en sjouwen
 Is alles genezen, zijn de wonden weer dicht.
 Weer kan men genieten, van 't mooie, 't fijne
 Dat dit prachtige dorp, aan iedereen biedt.
 Van vreugd wil ik zingen een loflied voor Oirschot
 Met de vogels van de toren hun vogelenlied.

* * * * AANKONDIGING * * * *

GEREFORMEERDEN EN HERVORMDEN IN VELDHOVEN VANAF 1648

Eind oktober aanstaande verschijnt een boek waarin over de geschiedenis van de gereformeerden en hervormden in Veldhoven wordt verhaald. Het is het vierde deel in de serie "Bijdragen tot de geschiedenis van de gemeente Veldhoven". De beschrijving van de gebeurtenissen strekt zich, naast de vier Veldhovense dorpen, ook uit tot Blaarthem, Gestel en Winteire. Voor het samenstellen van de tekst hebben de schrijvers, J. Wassenaar-van der Hoek, L. Cijssouw en J. Bijnen, hun gegevens voor een groot deel geput uit het archief van de Reformatorische Kerkengemeenschap. De oudste aantekenboeken en andere administratieve bescheiden van dit archief gaan terug tot 1648: het jaar waarin de eerste predikanten naar onze streken werden gezonden.

Het boek krijgt een omvang van omstreeks 170 pagina's en circa 60 afbeeldingen. IJ kunt er onder meer in lezen over:

- *de vrede van Munster in 1648 en de pogingen tot reformatie van de Meierij;*
- *de komst van de eerste predikanten;*
- *over vieren, leren en dienen;*
- *een aantal opmerkelijke voorvallen en kwesties die hebben plaatsgehad en die indertijd nogal wat stof hebben doen opwaaien;*
- *de kerkgebouwen en pastorieën;*
- *de rol van de Maatschappij van Welstand;*
- *zondagsscholen en verenigingen;*
- *de groei van Veldhoven en de gevolgen hiervan voor protestants Veldhoven;*
- *het protestants-christelijk onderwijs;*
- *samen op weg naar de Reformatorische Kerkengemeenschap;*
- *predikanten van 1648 tot heden.*

Het boek is verkrijgbaar á J 25, — bij boekhandel Verhagen, Provincialeweg 64 en City Centrum, Pleintjes 64 te Veldhoven. Toezending is mogelijk na overmaking van een bedrag van f 27,50 (dit is inclusief f 2,50 verzendkosten) op giro 728050 t.n.v. Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven, te Veldhoven.

Eerder verschenen in deze serie:

- deel 1: Jubeljaar 1987 St. Jan de Doperkerk Oerle; Wetenswaardigheden uit het bestaan van de 75-jarige parochiekerk van Oerle 1912-1987; (o.v.v. Jubeljaar 1987) 17,50 (+ J 2,50 verzendkosten).
- deel 2: Van Raethuysen tot Gemeentecentrum; Vergaderplaatsen en gemeentehuizen binnen Veldhoven vroeger en nu; (o.v.v. Gemeentehuizen) á f 17,50 (+ f 2,50 verzendkosten).
- deel 3: Driekwart eeuw St. Caeciliakerk Veldhoven; Bijzonderheden uit het bestaan van de 75-jarige parochiekerk van Veldhoven-dorp 1913-1988; (o.v.v. St. Caeciliakerk) á f 17,50 (+ f 2,50 verzendkosten).

IV. DE UITGIFTEN DER GEMEYNTEN VAN VELDHOVEN

door J. Lijten

Publikaties over gemeyn-te-uitgiften gaan gewoonlijk zonder meer uit van het geaccepteerde gegeven van de bemoeienis van de hertog van Brabant en eventueel andere heren in deze zaak. Men suggereert daarmee, dat deze bemoeienis in oorsprong wettig was. Er wordt zelfs dikwijls gesproken over 'heerlijk domein' alsof dit de gewoonste zaak van ter wereld is.

Nu is voor ieder die zijn gezond verstand gebruikt duidelijk, dat de betreffende gronden reeds lang voor iedere 'heerlijke' bemoeienis 'gemeyn-ten' waren, dat is 'gronden in gemeenschappelijk gebruik'. Ten overvloede wordt dit in de oudste 'gemeyn-te-uitgiften' dikwijls met evenveel woorden vermeld. 'Heerlijke' bemoeienis in deze, alsof die gronden 'heerlijk domein' waren, is niets anders dan ongefundeerde usurpatie. Verschillende teksten uit de elfde, twaalfde en dertiende eeuw illustreren, dat het gebruik van gemeenschappelijke gronden voor iedereen vrij was en dat een inbreuk daarop door de 'heer' als onrecht beschouwd werd.¹⁾ In de twaalfde eeuw werd het vrije gebruik van de gemeenschappelijke gronden door meerdere 'heren' als een recht erkend en gegarandeerd.²⁾ Zowel de hertog als de heer van Wezemaal werden rond 1250 door de bisschop van Luik geëxcommuniceerd, omdat zij zich ongecultiveerde gronden hadden toegeëigend.³⁾ In zijn testament gaf hertog Hendrik III van Brabant in 1261 opdracht, om het onrecht, dat hij in deze had begaan, te herstellen.⁴⁾

Toch moeten we wel concluderen, dat tegen het einde van de dertiende eeuw met name de hertogelijke bemoeienis in deze door de Brabantse bevolking in feite geaccepteerd is en daardoor een wettig karakter gekregen heeft. De verklaring lijkt deze: door een toename van de bevolking werden steeds meer ongecultiveerde gronden in cultuur gebracht. Daardoor schoof het feitelijk gebruikte areaal van de gemeenschappelijke gronden verder weg van de centra van bewoning, waardoor men eerder in conflict kwam met bewoners van nabijgelegen dorpen. Voor het beslechten van dergelijke conflicten was de hertog met zijn raad de aangewezen instantie. Nu werkt elk ambtelijk apparaat op een zich steeds uitbreidende en verdikkende papieren basis, zoals wij dagelijks aan den lijve ondervinden. In feite was het natuurlijk ook ondoenlijk voor de hertogelijke raad, om een gefundeerde uitspraak te doen, als er geen grenzen waren aangegeven. Men accepteerde daarom, dat de hertog tegen betaling grenzen aanwees, hetgeen geformuleerd werd als een uitgifte door de hertog.

De grensomschrijvingen in deze uitgiften waren natuurlijk gebaseerd op de mondelinge aanwijzingen van de aanvragers. De oudste 'uitgiften' zijn ook mondelinge uitspraken van 'de hertog' maar al spoedig ontdekte men, dat deze

mondelinge uitspraken voor de hertogelijke raad zelf geen bewijskracht hadden, zodat men een schriftelijke bevestiging ging vragen van eerder gedane mondelinge uitspraken. Dit komt duidelijk naar voren in enkele van de oudste schriftelijke uitgiften.

Het moet voor de hertogelijke kanselarij een hele toer geweest zijn, om de vermoedelijke uitvoerige maar misschien niet zo heldere aanwijzingen van de aanvragers betreffende de grenzen van de gewenste gemeynt ordelijk op het perkament te krijgen. Toch valt het op, dat de grensomschrijving in de oorkonden de diverse 'palen' of grenspunten bijna steeds in de juiste volgorde opsomt. Bij analyse van de grenzen is het wel zaak, ons zoveel mogelijk terug te plaatsen in de positie van de aanvragers. Dikwijls werden de grenzen erg ruim genomen, herhaaldelijk tot aan de gecultiveerde gronden van nabijgelegen buurtschappen. Deze hadden de dicht bij hun huizen gelegen gemeenschappelijke gronden nodig en konden dan dikwijls via 'aartbrieven' tegen betaling daarvan gebruik maken. Zo zijn in het Oirschotse archief verschillende 'aartbrieven' in afschrift bewaard gebleven vooral van de Oisterwijkse gemeynt, die na de fatale uitspraak van 1390 gebieden omvatte, die voor vele Oirschotse inwoners onontbeerlijk waren. Het vroeg echter om moeilijkheden, die er in de loop der eeuwen dan ook bijna voortdurend geweest zijn.

Zakelijkere en eerlijkere grenspunten waren bestaande markeringen zoals een weg, een riviertje, of een heuveltje op de hei, meestal 'berg' genoemd. Soms werden markeringen speciaal aangebracht: een grenspaal, een speciaal daartoe geplante boom, of een kuil. Het zand uit die kuil werd dan gewoonlijk tot een hoop bijeengesloten, waarop een boom geplant werd, om zo het grenspunt van verre zichtbaar te maken. Ook werd wel de grens van een reeds eerder uitgegeven gemeynt genomen. Dit had zijn voordeel, maar alleen als de grens van die andere gemeynt duidelijk omschreven was. Om de grenzen juist te reconstrueren zullen we zo mogelijk de gemeenschappelijke 'palen' met andere gemeynten moeten zien te achterhalen. Nu is er wel eens geknoeid aan grenzen: een paal of zelfs een kuil met bijbehorend heuveltje en boom werd verschoven, maar over het algemeen zijn grenspunten, waar meer dan twee gemeynten bij elkaar kwamen, onveranderd gebleven. Daar was het risico van knoeien te groot.

Gemeynten werden soms uitgegeven **rondom** een bepaalde woonkern of meerdere woonkernen. De grensomschrijving is dan een rondgaande lijn, die weer op het punt van uitgang terugkomt. Maar soms werd een gemeynt uitgegeven aan één zijde van een bepaalde woonkern of meerdere woonkernen. De grens is dan geen rondgaande lijn maar een segment, waarvan de buitenlijn omschreven wordt, terwijl de bewoonde kern of kernen dan de (niet genoemde) sluitzijde vormen. Beide vormen van grensomschrijving zullen we bij de Veldhovense gemeynten tegenkomen.

De gemeynt van Zonderwijk 1297.05.20.

De tekst van deze uitgifte is gepubliceerd in het Oorkondenboek van Noord-Brabant, maar is duidelijk corrupt.⁵⁾ Camps vervangt in zijn kopregel de naam Zonderwijk door Veldhoven. Wij volgen hem hierin niet, omdat het duidelijker zal zijn, de naam Veldhoven zoveel mogelijk te reserveren voor de tegenwoordige gemeente van die naam. De corrupte tekst lijkt ons echter zeer bevredigend te corrigeren, wat vooral zal bestaan in het aanvullen van overgeslagen tekstgedeelten, zodat de oorspronkelijke tekst gereconstrueerd wordt. Camps beschikte over twee niet-authentieke corrupte afschriften van de Latijnse tekst. Daarnaast vermeldt hij een vertaling, zonder erbij te zeggen, dat deze vertaalde tekst duidelijk traceerbaar authentiek is.⁶⁾ Naast de Latijnse teksten, waarover Camps beschikte, hebben wij de eveneens corrupte - maar minder corrupte - tekst van het Register van Dooren - van Baar.⁷⁾ Aan de hand van dit niet-authentiek afschrift is het reeds mogelijk enkele kleine verbeteringen of aanvullingen in de tekst aan te brengen. Daarnaast gaf de beschikbare vertaling ons voldoende basis voor de overige aanvullingen, waardoor de tekst wel geen literair maar toch duidelijk verstaanbaar Latijn wordt. Om de redelijkheid van deze werkwijze aan te tonen, zal het goed zijn, de authenticiteit van de vertaalde tekst zo goed mogelijk na te lopen.

De tekstgeschiedenis

Naar het origineel is een vidimus uitgevaardigd door de prior van het klooster Mariënhege te Woensel bij Eindhoven. Dit vidimus wordt door Camps om ons onbekende reden foutief gedateerd op 1397.07.15. De juiste datum is echter 1474.07.15. Deze wordt met evenveel woorden vermeld in het authentieke afschrift en kan ook anderszins worden gecontroleerd. Immers ook de naam van de prior wordt vermeld: broeder Paulus van Zomeren. Deze was 14 jaar prior en wordt als zodanig gesignaleerd in 1460, 1464, 1469 en 1475. Hij stierf in 1503 maar was toen reeds vele jaren geen prior meer. Rond 1494 was Wouter Smolders prior.⁸⁾ Van de hand van prior Paulus van Zomeren is nog een ander vidimus bewaard gebleven, dat veertien dagen later werd gegeven en dat we bij de grote aard van Oerle zullen bespreken. De reden, waarom het vidimus van de gemeynt van Zonderwijk werd gevraagd, is ook duidelijk. Het originele vidimus was immers gehecht aan de stukken en documenten, die waren overgelegd met de rekening 'der heeren van den Bossche' lopende over het jaar 1472.10.01. tot 1473.09.30. 'in de Rekenamer tot Brussel berustende'. De sluitdatum van de rekening heeft Camps geïnterpreteerd als de datum van een afschrift van het vidimus. De gang van zaken zal zo zijn geweest: De rekenkamer had aan de hertogelijke rentmeester van de Meierij gevraagd een bewijsstuk over te leggen voor de (lage) cijns, die Zonderwijk enz. voor hun gemeynt betaalden. Dat de rentmeester zijn rekening pas ongeveer een jaar na de sluitingsdatum opstuurde, valt

niet buiten de gewone orde. Wij weten dit alles uit het ongedateerde authentieke afschrift, dat door J. Corstenbach van het vidimus werd gemaakt. Deze Corstenbach vermeldt geen kwaliteit. Wij vermoeden, dat hij een ambtenaar van de rekenkamer was en dat hem om dit authentiek afschrift verzocht is, toen het origineel niet meer voorhanden was. Van dit authentieke afschrift maakte notaris G. van Gerwen een ongedateerde authentieke vertaling. Van deze vertaling werd een authentiek afschrift gemaakt door Matheus Wouters, secretaris van Eindhoven en Gestel van 1628 - 1653.⁹⁾ Van dit authentieke afschrift door secretaris Wouters werd weer een afschrift gemaakt, waarover wij nu beschikken. De hand, die het afschrift maakte, is ons onbekend, maar het werd gecollationeerd en geauthentiseerd door de reeds genoemde notaris G. van Gerwen in 1638.¹⁰⁾

Wanneer we de vertaling vergelijken met de Latijnse tekst, concluderen we tot wat wij noemen een 'slaafse' vertaling. Een dergelijke vertaling is echter zeer geschikt, om de ontbrekende stukken van het Latijn terug te lezen. Vermoedelijk is zelfs de manier van schrijven slaafs geweest, want in de vertaling is na de beginregel 'Allen denghenen die dese letteren sullen sien' en de volgende regel 'Wy Jhan enz.....' een wat bredere spatie gelaten dan tussen de andere regels. Wij veronderstellen, dat prior Paulus van Zomeren reeds deze bredere spatie heeft gelaten, die dan door de vertaler en de opvolgende transcribent is overgenomen en mede aanleiding was voor de eerste transcribent van de Latijnse tekst, die uit de vidimus werd overgenomen, om deze te beginnen met 'Nos Johannes ...' met weglating van de algemeen-adresserende beginwoorden, die er echter, ook gezien de vergelijkbare teksten van de hertogelijke oorkonden van die tijd, zeker bijhoren.

1297.05.20

Universis has presentes litteras visuris nos Johannes Dei gratia dux Lotharingie, Brabantie et Limburgie notum facimus, quod nos communem paludem sive communiam pascua, quibus homines nostri villarum infrascriptarum videlicet dea Sonderwyck, Merefelta, Seelst et Blaerthem et pertinentiisa ad easdem ac ad eadem pascua ius habentesb usi sunt usque in hodiernum diem, prout eadem infra metas infrascriptas sita suntb videlicet infra Waerdeldredycka usque ad pontem de Herle, itemb infra aggerem de Velthoven, itemb infra locum molendini de Broehoven, itemb infra molendinum de Caudenhoeven, itemb infra Blaerthem usque Dommelam, necnon usque ad dicta loca plenius se extendunt, eisdem nostris hominibus concedimus tenenda in perpetuum et habenda sine calangiaa, impetitione et molestia sibi inferendis a personis quibuscunque, promittentes eadem pascua sive eandem paludem pro nobis et nostris successoribus eisdem guarandire salvis quindecim solidis Lovaniensibus nobis ac nostris per-

petuo successoribus de eisdem annis [omnibus] et singulis in festo beati Martini hyemalis persolvendis temporibus successivis.

In cuius rei testimonium sigillum nostrum litteris presentibus duximus apponendum.

Datum anno Domini M^o nonagesimo septimo die lune ante ascensionem Domini.

- a: aangevuld of gecorrigeerd naar het Register van Dooren - van Baar.
b: aangevuld naar de authentieke vertaling O.A.A. Veldhoven, vrl. inv. nr. 4772.

Commentaar

Degenen aan wie de hertog de gemeent uitgeeft zijn de inwoners van de dorpen Zonderwijk, Meerveldhoven, Zeelst en Blaerthem en de gehuchten, die tot die dorpen behoren: 'pertinentiis ad easdem'. Dan volgt er een zinsnede die op twee manieren kan worden uitgelegd: 'ac ad eadem pascua ius habentes' en die tot die weiden gerechtigd zijn'. Op zich zou deze zinsnede in uitbreidende zin verstaan kunnen worden, zo, dat er buiten de inwoners van de genoemde dorpen en daartoe behorende gehuchten nog anderen gebruiksrecht bezitten. Allerwaarschijnlijkst is de zinsnede echter bedoeld in beperkende zin. Uit het geheel van de context kunnen we immers niet anders veronderstellen dan dat de gemeent reeds eerder mondeling gekocht is, hetgeen nu enkel schriftelijk wordt vastgelegd. Er is immers sprake van 'gebruik tot nu toe' van 'gerechtigd zijn' en er wordt niet over een 'voorlijf' (eenmalige koopsom) gesproken. Nu wordt in vele gemeente-uitgiften bepaald, dat degenen die niet meebetalen aan de eenmalige koopsom en aan de jaarcijns ook geen recht hebben op gebruik van de gemeent, al wonen zij dan ter plaatse. Daarom zal bedoeld zijn, dat de gemeent wordt uitgegeven aan die inwoners die ze tot nu toe gebruikt hebben en die erin gerechtigd zijn doordat ze hebben bijgedragen aan de eenmalige koopsom en aan de jaarcijns.

De grensomschrijving

Het is duidelijk, dat we bij de grensomschrijving niet te doen hebben met een rondgaande lijn. We kunnen eigenlijk ook niet spreken van een segment, maar deze gemeent is eerder een strook vochtig weiland - broekland - tussen de genoemde dorpen met hun gecultiveerde gronden en de Dommel.

Het eerstgenoemde grenspunt is de Waalrese dijk, dit is de weg vanaf Veldhoven over Heers en de Volmolenbrug naar Waalre. Deze dijk is grens 'tot aan de brug van Heers' Usque ad pontem de Herle'. Wij zouden liever zeggen: 'vanaf de brug van Heers', omdat deze het beginpunt is van de grenslijn, die wordt

Bij de kaart

Als uitgangspunt is genomen de grote aard van Oerle, waarvan de grenspunten het meest exact te determineren zijn. De watermolen van Oerle was het centrale punt, waar de vier gemeynten bij elkaar kwamen. In de oudste uitgifte van de gemeynt van Zonderwijk wordt dit punt echter niet genoemd. Daar wordt globaal alleen de strook tussen Gender en Dommel omschreven. Uit de latere uitgifte moeten we wel besluiten tot deze grens.

In de grensomschrijving van de gemeynt van Zonderwijk worden alleen de volgende punten genoemd: Q, de Waalrese dijk tot (= vanaf) de brug van Heers; R, de Veldhovense dijk; S, de Broekhovense velden, aangeduid als 'het terrein van de molen van Broeckhoven'; T, de volmolen van Waalre, aangeduid als 'de molen van Caudenhove'; en U, van Blaarthem tot de Dommel.

De grens van de grote aard van A via B en C en vervolgens tot en langs de Gender is getrokken naar de negentiende-eeuwse gemeentegrens tussen Oerle en Knegsel enerzijds en Veldhoven en Steensel anderzijds. D, de grens met Duizel tot aan de Kleine Beerze, die gevolgd wordt in noordelijke richting via E, de voort van Hoogcasteren, en F, de voort van Vessem, tot G, de Muystermolen van de Beerzen. Van deze molen liep de grens naar H, de smidse van Beerze (geschat). De tip tussen de lijn G - H en de Kleine Beerze is in later tijd aan Oostelbeers toegewezen. De grens van H tot I, de twee boomkens komt overeen met de tegenwoordige gemeentegrens tussen de Beerzen en Vessem c.a. Van I tot K, Landvoort, is de tegenwoordige gemeentegrens met Oirschot. Van K ging de grens 'al de herstraete op' tot A en passeerde daarbij Berkt, dat bestond uit twee kleine woonkerntjes, waarvan het meest oostelijke vermoedelijk aan de 'herstraete'

De grens van Zeelst begint in de omschrijving bij L, het goed van Koehoven, en gaat naar A, de molen van Oerle, en vandaaruit naar het noorden oostelijk om Berkt heen. Het volgende punt X, de Meermansgrave, is niet exact te localiseren. Met punt Y, de Diefweg, is vermoedelijk de 'herstraete' bedoeld. Op deze hoogte zijn later twee behoorlijk grote driehoeken over de 'herstraete' heen aan Oerle toegewezen: een ten oosten van Bijsterveld en een ten oosten van Scherpenering. Met 'voirt ten Diefwege tot eenen boom toe' bereikt de grens het noordelijk einde van K, Landvoort, en volgt vandaar tot M, Ekkersrijt, de grens met Oirschot. Alleen bij het punt M grensde Zeelst aan Acht, want Strijp stak met een smalle punt van N naar M tussen Zeelst en Acht in. Van N, Achtene-re, later vermoedelijk Achtese hoek, ging de grens eerst in een ongeveer rechte lijn naar het zuiden en volgde dan de Rundgraaf tot de Gender, aangeduid als 'totten uuytersten horinck van Welpschot'. Iets stroomopwaarts van de Gender ging de grens dan langs P, het goed ter heide dat van Lipprecht was, naar het beginpunt L.

De grens van Steensel wordt aangeduid als beginnend 'van de palen van Oerle' (A) tot 'Veldhoven ten dike' (R) dus langs Q maar dat is niet genoemd, 'totten paelen van Broe-choven', de grens van Riethoven volgend naar en langs de Run, 'totter molen van Steen-voort' (V), 'totten paelsteden der chaerten van Eersel' (W) 'ende van daer weder totten paelsteden der chaerten van Oerle opten iersten pael', dus langs de Gender en via C en B tot A.

gemarkeerd door de opgenoemde punten. De Waalrese dijk is echter maar ongeveer een kilometer grens namelijk tot aan de splitsing, waar, komend vanaf Veldhoven, de weg naar Riethoven begint, die eigenaardig genoeg tot voor kort nog de 'Veldhovense dijk' heette. Deze Veldhovense dijk is het tweede genoemde grenspunt. Zij vormden tesamen de grens met de gemeynt van Steensel, zoals we daar nog zullen zien. Ook de Veldhovense dijk is niet over een grote lengte grens geweest, vermoedelijk tot aan de tegenwoordige grens met Riethoven, want het volgende aangegeven grenspunt is 'locum molendini de Broeethoven' in de vertaling weergegeven met 'de plaatsche der molen van Broeethoven'.

Over dit punt moeten we iets uitgebreider spreken. De molen van Broeethoven is de later genoemde 'Keersopper molen', die in het begin van de zeventiende eeuw eigendom was van Franchois Prouveur, schout van Kempenland. Deze molen lag op de Keersop ongeveer een kilometer vóórdat deze in de Dommel uitliep. De gemeynt van Riethoven, waarvan de schriftelijke uitgifte dateert van 1358.06.04, maar die blijkens de tekst mondeling reeds eerder was uitgegeven, heet 'gemeynt van Broeethoven ende van Rythoven'. I D) De velden bij deze vroeger molen in de noordelijkste punt van Riethoven heten nog 'Broekhovense velden'. Nu is uit de beschrijving duidelijk, dat de Broekhovense of Keersopper molen zelf geen grenspunt was maar 'locum molendini de Broecheve', wat we hier het best zouden kunnen weergeven met 'het terrein van de molen van Broekhoven', hetgeen dan geweest zal zijn wat nog genoemd wordt 'de Broekhovense velden'. In feite zal de grens dus samengevallen zijn met de huidige gemeentegrens tussen Veldhoven en Riethoven.

Het volgende grenspunt stelt ons in zekere zin voor een raadsel. 'Molendinum de Caudenhoven' de molen van Caudenhoven' is onder die naam niet bekend gebleven, maar zakelijk ligt het heel simpel. Het moet de later genoemde Volmolen van Waalre zijn. Een andere is er, zover bekend, ter plaatse nooit geweest. Tot nu toe is beschreven de grens, die we globaal de zuidelijke grens zouden noemen en die hier de Dommel bereikt. De grensomschrijving springt dan ineens over op de noordelijke grens en geeft als laatste grenspunt 'Blaarthem usque Domelam' 'Blaarthem tot de Dommel' en voegt daar laconiek aan toe 'nencon usque ad dicta loca plenius se extendunt', wat wij het best verstaanbaar kunnen weergeven met 'en alles wat daartussen ligt'. Alleen de zuidelijke grens en de - zeer kleine en zeer globaal aangegeven - noordelijke grens zijn omschreven. De andere grenzen waren duidelijk genoeg: in het (zuid)oosten de Dommel, in het (noord)westen de in cultuur gebrachte gronden van de vier dorpen.

Deze gemeynt, die de oudste uitgiftebrief heeft, was dus een kleine gemeynt in tegenstelling tot de volgende, die zeer uitgestrekt was.

11e grote aard van Oerle 1326.03.01

De uitgifte van deze gemeynt is herhaaldelijk verkeerd geïnterpreteerd, ook door personen, die beroepshalve beter moesten weten, alsof dit de verlening van het vrijheidsrecht van Oerle zou zijn. Nu is Oerle inderdaad rond deze tijd een afzonderlijke schepenbank geworden, afgesplitst van de schepenbank van Eersel, die heel zuidelijk Kempenland omvatte, maar in de uitgiftebrief van de grote aard wordt daar met geen woord over gerept.

De oorspronkelijke oorkonde van hertog Jan III is niet bewaard gebleven, maar wel het vidimus, dat naar het origineel werd uitgevaardigd d.d. 1474.07.29 door de reeds genoemde prior Paulus van Zomeren, maar dat helaas voor de helft vergaan is.¹²⁾ Naar dit vidimus is de tekst uitgegeven door Enklaar.¹³⁾ Deze betitelt de gemeynt als 'van Zand-Oerle', omdat deze naam de eerstgenoemde is in de tekst. De vele ontbrekende tekstgedeelten vult hij aan naar een zeventiende-eeuws afschrift, aanwezig in het Rijksarchief van Noord-Brabant. Hij houdt daarbij slechts enkele hiaten, waar het betreffende afschrift ook verstek laat gaan.

Naast deze afschriften beschikken we nog over een afschrift in het Register van Dooren - van Baar, dat volledig is.") Dit afschrift van de hand van de Oirschotse secretaris, tevens griffier van Kempenland en secretaris van de vergadering der vier kwartieren, Aert Sgraets is blijkens een paar eigenaardigheden practisch zeker gemaakt naar het vidimus tegen het einde van de zestiende eeuw.

Bij het vidimus in het Oerlese archief bevindt zich onder hetzelfde nummer een transcriptie van de hand van C.R. Hermans d.d. 1851.07.23. die zeer accuraat is. Deze transcriptie heeft ook zeer vele hiaten maar geeft toch enkele passages, die in 1941 in het originele vidimus niet meer leesbaar waren. Naast het vidimus, op grond waarvan enkele passages in de tekst van Enklaar gecorrigeerd konden worden, hebben wij de genoemde transcriptie als tweede criterium gebruikt om die tekst te corrigeren. Verder hebben wij het afschrift van het Register van Dooren - van Baar gebruikt om de tekst aan te vullen. Nu hebben zowel Aert Sgraets als de schrijver van het zeventiende-eeuwse afschrift wel de tekst juist overgenomen maar de spelling van de woorden aangepast aan wat in hun tijd gebruikelijk was. Daar de spelling van de klerk der hertogelijke kanselarij in deze tekst vrij consequent was, zijn we zo vrij geweest, om de stukken tekst, die aan de afschriften ontleend zijn, zo goed mogelijk terug te brengen in hun oorspronkelijke spelling.

1326.03.01

Brussel

Wy Jhan bi der gratien ons Heren hertoghe van Lothrike, van Brabant ende van Lembergha maken cont allen den ghenen, die dese letteren selen sien ende horen lesen: want onse lieve here ende vader, daer God de ziele af hebben moet,

in tidea die leden es verkochte wetteleke ende wale sine lieden ende den onsen van Zantourle, van Cnechtsel, van Hoechcasterle, van Vessem ende van Wintelre alle die ghemeynte, die ghelegghen is binnen den palen, die hier na syn bescreven: dewelke ghemeynte beghint ter molen van Oirleab ende gheet van daer totten huse ter heiden ende van daer tot Celekens huys van der Haghen ende van daer totten palen van Dusel ende van daer inne de voerta tote Hoechcasterle ende van daer int dee voerte tote Vessem ende van daer totten rade van Muestermolen ende van daer totterb smisseb van Berse ende van daer totter twee boemkenenb ende van daer totter ghemeinten van Orscot ende van daer in Landtvoert ende van daer al de herstrate op totter molen voirgheseit, omme den ghemeinen orbore onser vorgheseider liede ende haire nacomelinghen ome eenen erfleken chyns van achte ende veertech scellinghen swarter Tornoisen, den ouden groeten Tornoisen vore sestien penninghen gerekent, ons, onsen oiren ende nacomelinghen van bona enden van haren nacomelinghen jaerlicx te geldenec ende te ghevenec t'elcken sinte Baefsdaghe; ende want onse voergheseide liede onse lieven here ende vader voergheseidt van den vorlive der selver ghemeinten volcomelike te sinen wille ghenouch hadden ghedaen, al was dat sake, dat hi daerof egheenc letteren gegeven noch besegelt en hadde ende sic onse oicc ghegheven hebben in hoefscheiden vier pont oudere groeten Tornoisee, soec hebben wi hen om meerre sekerheit hare vorgheseide ghemeinte besegelt inde verleint met desen yeghenwordigen letteren vore ons, vorea onse oir ende vore onse nacomelinghen te eweleken daghen; ende consenteren, orloven ende willen, dat onsen richter, die nu daer is oft naemaels wesen sal, sette eenen scuttere van onsen wegghen, die mechtech si te pandene of te scuttene alle vrende beesten, die van andere dorpeoofte dorpen daer comen selen op de vorgheseide ghemeinte over vyf stillingen swarter Tornoisen der vorseide munten tot onsen behoef, onser oer ende onser nacomelinghe, alsoe dickellekeab alsoe hise daerof sal mogen vyndene ende van den boeten, die daerof ghevallen selen, wille win, dat onse vorgheseide scutter werde vergouden van sinen diensten.

In oirconscapee van weleken dingen wy hebben onse vorgheseide lieden gehegheven dese yeghenwerdghelitteren, besegelte met onse seghele in kennisse der waerheit.

Dit was ghedaen tot Brussele den iersten dach van mertec in den jaere ons Heeren dusent driehondert vyfendetwintech.

- a: gecorrigeerd naar het oorspronkelijke vidimus, O.A.A. Oerle-Meerveldhoven, [inv. nr.](#) 12.
- b: gecorrigeerd naar de transcriptie van C.R. Hermans d.d. 1851.07.23 bij het vorige inv. nr.
- c: gecorrigeerd of aangevuld uit het R.v.D.v.B., blz. 472 e.v.
- d: Het lijkt, dat er 'verkind' staat, maar met enige goede (kwade?) wil is in plaats van de 'k' ook 'le' te lezen.

Commentaar

Met de uitgifte van deze gemeynt zijn heel wat problemen geschapen, die succesvol wel aangeroerd zullen worden, maar ook niet meer dan dat. Wij zullen ons eerst met de tekst zelf bezighouden en de problemen, die daarmee verbonden zijn, om daarna summier op enkele later daaruit gevolgde kwesties te wijzen.

Ook hier blijkt de gemeynt reeds eerder mondeling te zijn uitgegeven en wel door de vader van hertog Jan III. Deze, Jan II, was gestorven in 1312, zodat de mondelinge uitgifte dus minstens 14 jaar eerder had plaats gevonden. Uit de redactie mogen we wel afleiden, dat het niet zoveel eerder is geweest, immers de bijzonderheden schijnen nog zeer goed in het geheugen te liggen.

Er zijn een groot aantal gerechtigden, waarbij Kerkoerle echter niet wordt genoemd. Sommigen schijnen daaruit afgeleid te hebben, dat de 'Vooraart' van Kerkoerle een aparte gemeynt was, die hier niet bij hoorde.¹⁵⁾ Toch valt Kerkoerle en de 'Vooraart' wel degelijk binnen het omschreven gebied van deze gemeynt. In tegenstelling met vele andere is de grensomschrijving van de grote aard vrij nauwkeurig en nog tamelijk wel te determineren. De grenslijn is omschrijvend en komt aan het einde op het punt van uitgang terug. Dit begin- en eindpunt is nu echter niet meer aanwezig. Het is namelijk de molen van Oerle.

De plaats van de molen van Oerle

Waar de Oerlese molen gestaan moet hebben, kunnen we bij benadering afleiden uit het einde der omschrijving: '...in Landtvoert ende van daer al de herstraete op totter molen voirgheseit'. Hij moet dus gestaan hebben aan de 'herstraete', die van Landvoort af kwam en wel op een behoorlijk grote afstand van Landvoort. Nu is het punt Landvoort bekend als een der grenspunten van Oirschot. Ook de 'herstraete' is met vrij grote zekerheid te determineren als een der Romeinse wegen, die door W. Knippenberg zijn gereconstrueerd.¹⁶⁾ Onder Oirschot was deze weg rond 1500 bekend als 'de Lopende straat' en werd in de zoen-accorden beschouwd als de territoriale middendeling van Oirschot. Zij liep van noord naar zuid bekeken vanaf Schatkuil - het grenspunt van Oirschot met Boxel en Liempde aan de Oudegrintweg nabij de herberg, die foutief 'Schutskuil' genoemd is - via Eertbruggen en Straten naar Landvoort. Dat is praktisch een rechte lijn in zuidelijke richting iets naar het oosten afwijkend. Deze lijn doortrekkend moet de 'herstraete' ongeveer gelopen hebben ten oosten van Berkt en Zonderwijk maar ten westen van de Zonderwijkse kerk en langs de plaats, waar de tegenwoordige Veldhovense kerk staat naar Heers. De brug van Heers, die wij genoemd vonden bij het eerste grenspunt van de gemeynt van Zonderwijk, was vermoedelijk het punt, waar ook de Romeinse 'herstraete' de Run overstak.¹⁷⁾

Het geheel van de situatie overziende vermoeden wij, dat de Oerlese molen destijds stond tussen Berkt en Zonderwijk. Deze molen was gebouwd door Postel en bedoeld voor de twee Postelse parochies, Zonderwijk en Oerle, zodat de vermoedelijke plaats dus zeer strategisch gekozen was.

Door deze veronderstelling komen we niet uit op één van de plaatsen, die als locatie van de Oerlese molen bekend gebleven zijn, zoals Rijken die beschreven heeft.¹⁸⁾ De plaats, waar de Oerlese windmolen stond ten tijde van Rijken, was ten zuidwesten van Zandoerle.¹⁹⁾ Nog in het jaar, dat Rijken schreef (1913), werd hij overgeplaatst naar de weg tussen Zandoerle en Kerkoerle.²⁰⁾ Hij was echter eerder al eens overgeplaatst vanaf een punt 'ongeveer tien minuten gaans meer oostelijk gelegen', in feite ongeveer 600 meter, ten zuiden van Zandoerle aan het einde van de 'meulenstraat' dicht bij de grens met Knegsel. Dit was gebeurd in 1462, omdat hij op de oude plaats niet voldoende wind ving.²¹⁾ Deze windmolen had daar wel ongeveer een eeuw gestaan. Er is immers een verklaring bekend ten overstaan van schepenen van 's-Hertogenbosch d.d. 1405.11.17 (des dynsdachs na sinte Martensdach in den wynter in 't jair onss Heren dusent vierhondert ende vive) waarbij meerdere personen, vermoedelijk molenaars, uit de buurt van Oerle erkennen, dat de windmolen van Oerle een dwang- of banmolen is voor de inwoners van de dorpen Zonderwijk, Knegsel, Wintelre en Oerle. Zij beroepen zich daarbij op hun kennis van deze situatie 'van over vyfendeveertich jair ende meer' zonder daarbij te spreken over een andere plaats of over een ander soort molen.²²⁾

Wij zullen daaruit moeten concluderen, dat de Oerlese banmolen in 1360 een windmolen was, die stond ten zuiden van Zandoerle aan het einde van de Meulenstraat. Daaruit volgt echter nog niet, dat die windmolen 28 jaar eerder op de aangeduide plaats stond, toen hertog Jan III aan Postel voor verschillende molens het banrecht verleende bij oorkonde d.d. 1332.04.17.²³⁾ In deze oorkonde worden behalve de molen van Oerle nog vijf andere molens van Postel genoemd. Van deze vijf molens weten we, dat het watermolens waren. Als de molen van Oerle als enige uitzondering een windmolen geweest zou zijn, is het nauwelijks te begrijpen, dat hij dan niet uitdrukkelijk als windmolen zou zijn aangeduid, te meer, omdat er in die tijd in onze regio pas enkele windmolens in bedrijf waren. Het hertogelijk octrooi regelt ook de uitwijkmogelijkheden voor het geval een of andere molen niet kon malen b.v. door gebrek aan water. Als uitwijkmogelijkheid wordt in alle gevallen aangewezen de molen van Venbergen op de Dommel onder Valkenswaard, die zeker de rijkste aanvoer van water had. Slechts voor het geval dat de inwoners van Bergeyk niet op hun eigen molen konden laten malen wordt naast de molen van Venbergen als uitwijkmogelijkheid ook genoemd de molen van Vorsel onder Bladel. Als nu de molen van Oerle een windmolen geweest was, had deze bij waterschaarste als uitwijkmogelijkheid gebruikt kunnen worden en zou Postel dat zeker gesuggereerd hebben. Dat dit niet gebeurde, is een aanwijzing, dat de molen van Oerle in 1332 geen windmo-

len maar een watermolen was. Hij moet dan op een punt gelegen hebben, waar voldoende wateraanvoer was. Zo'n punt is de plaats, waar o.i. het begin- en eindpunt van de grensomschrijving van de grote aard van Oerle is en waar de latere gemeenten Oerle, Zeelst en Veldhoven aan elkaar grensden. De topografische kaart van 1912 geeft daar een stroompje aan, dat in de volksmond de Zonderwijkse Aa of Dommel genoemd werd en dat zijn oorsprong nam in de 'Klotkuil' ten noorden van Zittard. Nu zal de wateraanvoer daar niet rijk geweest zijn, maar datzelfde nadeel hadden meerdere andere watermolens van Postel, die veelal op (te) kleine stroompjes lagen. Vandaar de herhaaldelijk voorkomende onmogelijkheid om te malen, zodat men zijn toevlucht moest zoeken op de molen van Venbergen, waar de Dommel meestal voor voldoende wateraanvoer zorgde.

De grensomschrijving

Vanaf de molen gaat de grenslijn eerst in zuidelijke richting maar westelijk buiten Zonderwijk en Schoot om. Het 'huys ter heide' zal dus het meest westelijke huis van Zonderwijk zijn geweest en 'Celekens huys van der Haghen' het meest westelijke huis van Schoot. Vandaar ging het naar de 'palen van Dusel', wat vermoedelijk inhoudt, dat aan (Eersel en) Duizel al eerder een gemeynt was uitgegeven, die echter in december van datzelfde jaar pas schriftelijk zou worden verleend.

Het zuidoostelijk deel van de grens van de grote aard zal dus wel samenvallen met de grenzen tussen de volgende negentiende-eeuwse gemeenten: noordelijkst: Oerle en Veldhoven, midden: (Vessem, Wintelre en) Kneysel en Veldhoven en zuidelijkst: (Vessem, Wintelre en) Kneysel en (Duizel en) Steensel. We zullen dit grensgedeelte bij de laatste uitgifte weer tegenkomen.

De zuidelijke grens van de grote aard zal dan de grens met Duizel gevolgd zijn tot het punt, waar de Kleine Beerze deze kruiste, om dan in noordelijke richting dit stroompje te volgen naar de voort van Hoogcasteren, een gehucht van Hoogeloon. Daar de volgende punten zijn 'de voort van Vessem' en 'de Muestermolen', moeten we aannemen, dat de grens de Kleine Beerze gevolgd heeft tot aan de watermolen, die ten zuiden van Oostelbeers op dat stroompje lag. In dit geval is zo duidelijk, dat de Kleine Beerze gevolgd is, dat we niet hoeven te twijfelen. Het is echter jammer, dat het volgen van een duidelijke natuurlijke lijn zelden in de uitgifte-omschrijving met evenveel woorden wordt vermeld. Het was voor de aanvragers zo vanzelfsprekend, dat er niet over werd gerept en de hertogelijke ambtenaren kenden de plaatselijke situatie natuurlijk niet.

Van de Beerse molen ging de grenslijn naar 'de smisse van Beers', vermoedelijk het meest oostelijke huis van Oostelbeers. Voor een smid was dit het meest aangewezen punt om te wonen. Bij de overheersende westenwinden was zo het brandgevaar het kleinst. Met het volgende punt 'de twee boomkenen' bereikte de grenslijn de Oirschotse gemeynt. Als in de daarop volgende bepaling gezegd wordt 'ende van daer totter gemeinten van Orscot ende vandaer in Landvoert' zal de bedoeling van de aanvragers geweest zijn om te zeggen: van de twee boomkens langs de gemeynt van Oirschot tot Landvoort, maar dat staat er niet. Daarvan hebben de hertogelijke ambtenaren in de vijftiende eeuw gebruik (misbruik?) gemaakt door te zeggen, dat een smalle tip gemeynt tussen de twee boomkens en Landvoort nooit verkocht was, welk stuk van 64 bunder toen nog door Oirschot gekocht is.²⁵⁾

Om u niet met een volledig raadsel op te zadelen, zullen we een korte verklaring beproeven van de naam Landvoort. Een voort is een oversteekplaats door het water. Met Landvoort zal men dus bedoelen een plaats, waar men over land door het water kon gaan m.a.w. een natuurlijke of door mensen geschoten dijk, waarover men door het water kon gaan dat ter weerszijden stond. Nu was het grensgebied van de gemeynten van Oirschot, Oerle en Zeelst een zandplateau met vele vennen. Bij het aanleggen van de weg moest de Romeinse genie dwars door een uitgestrekt ven, dat later de naam Langven kreeg. Men koos voor het kortste tracé, zodat de opgeschoten dijk door het water een knik maakte met de richting van de weg, die voorbij deze knik weer in dezelfde richting ging doorlopen. Dit bleef later een markant punt, zodat het voor de hand liggend was dit als herkenningspunt te nemen.

Van dit karakteristieke punt 'Landvoert' liep de grens 'al de herstaete op totter molen voirgheseit', een afstand van meerdere kilometers.

Niet zonder reden werd deze gemeynt 'de grote aard van Oerle' genoemd. Zij omvatte de grootste helft van het gebied der tegenwoordige gemeente Veldhoven en bijna heel het gebied van de tegenwoordige gemeente Vessem, Wintelre en Kneysel. Hoe men aan deze grensomschrijving is gekomen, blijft een raadsel, omdat een groot gedeelte van deze gemeynt reeds eerder uitgegeven was. Omstreeks de tijd van deze uitgifte moet de oude bank van Oerle zijn ontstaan. Mogelijk heeft men gestreefd naar een grotere eenheid ook op het terrein van het beheer der gemene gronden. Dit is dan niet gelukt. De gemeynt van Vessem-Wintelre was reeds uitgegeven door hertog Jan I d.d. 1293.01.20.²⁶⁾ Ze is slechts globaal omschreven 'apud Vessem et Wintelre' bij Vessem en Wintelre' maar dit gebied valt zeker binnen de omschrijving van de grote aard. Toch is ze daarin niet opgegaan. De gemeynt van Vessem-Wintelre werd zelfs niet zo lang na de uitgifte van de grote aard bevestigd door Jan III d.d. 1341.06.26 en weer korte tijd later door hertogin Johanna d.d. 1363.07.20.²⁷⁾ Ook bij de kwesties tussen Vessem en Wintelre in de vijftiende eeuw greep men steeds terug op de uitgifte

van 1293 en niet op die van de grote aard.²⁸⁾

Andere langdurige moeilijkheden zouden ontstaan met Oostelbeers vooral over het gebied bij de Beerse molen. Ook schijnt op den duur de Vooraart onder Kerkoerle als een aparte gemeeynt te zijn beschouwd. Daar ontstonden ook moeilijkheden tussen Kerkoerle en Zeelst, hetgeen vermoedelijk zijn oorzaak daarin vond, dat het noordelijkste deel van de Zeelster gemeeynt veel korter bij enkele buurtschappen van Oerle lag b.v. Bijsterveld en Scherpenering. Bij de negentiende-eeuwse afbakening van de grenzen tussen de gemeenten Oerle en Zeelst werd dan ook aan Oerle een gebied toegewezen, dat over de toen niet meer herkenbare Romeinse weg heen lag; maar de noordelijkste punt tegen Landvoort, dat toen vermoedelijk nog wel herkenbaar was, bleef aan Zeelst behoren.

De gemeeynt van Zeelst 1331.04.30

De tekst van deze uitgifte is gepubliceerd door A. Sassen naar 'een ongetekend afschrift op papier, berustende in het gemeente-archief van Zeelst'.²⁹⁾ Dit afschrift is nu aanwezig in het archief van de gemeente Veldhoven samen met een daarnaar vervaardigde transscriptie uit de negentiende eeuw.³⁰⁾ Sassen is echter bij zijn publicatie op enkele plaatsen in de fout gegaan vooral door het negentiende-eeuwse afschrift te volgen.

Naast deze teksten beschikken we echter nog over een ander afschrift in het register van Dooren - van Baar.³¹⁾ Omdat dit het oudst-bekende is, zullen we het met A aanduiden, terwijl we het zeventiende-eeuwse afschrift in het archief van Veldhoven met B zullen aanduiden en de daarvan gemaakte transscriptie met C. Tussen A en B bestaan alleen spellingsafwijkingen, die niet van wezenlijk belang zijn. C heeft enkele storende fouten, die helaas door Sassen zijn overgenomen. Wij hebben gedacht dat B van A afhankelijk zou zijn, maar die mogelijkheid is niet groot. Opvallend is, dat alle teksten een belangrijk woord in de grensomschrijving missen zonder daarvoor ruimte open te laten. A en B zullen afhankelijk zijn van een oudere tekst, die vermoedelijk dat woord al miste. Het zal bij de bespreking van de tekst aan bod komen. Voor deze publicatie volgden wij afschrift A van de hand van de Oirschotse secretaris Aert Sgraets. De vele onbelangrijke spellingsafwijkingen met B hebben we niet aangegeven, wel enkele belangrijke afwijkingen in de publicatie van Sassen, die duidelijk foutief zijn.

1331.04.30

Brussel

Wy Jan by der gratien Goidts hertoge van Lothringen, van Brabant ende van Lymburch etc. doen tonde allen den genen, die dese letteren sullen sien ende hoeren lesen, dat wy hebben vercoft wittelyck ende wael onsen luyden van Zeelsta

ende hairen naecomelingen erffelyck ende emmermeer een gemeeynte, die zy voirmaels plegen te houden, dairaff zy egeene briefven en hadden noch vestinge van ons noch van onsen voirderen, van der welcker gemeeynten zy ons plegen te geven jaerlycx ten chynse vyftien oude grooten Turnoesen, van der welcker gemeeynten onse voirseyde luyden van Zeelst ende die ghene die met hen daertoe hoeren sullen onsen geven twee pont oude grooten Turnoesen te voirlyve ende vyftien oude grooten Turnoesen te chynse ons ende onse oir erffelycke te elcken sinte Baeffsdaege. Voirt is te wetene, dat wy hen oick hebben vercoft erffelyck eenen plack heyden, die gelegen is by der voirseyde gemeeynten, van welcken placke zy ons geven sullen een pondt oude grooten Turnoesen te voirlyve ende vyff oude groten Turnoesen te chynse jaerlycx tot elke sinte Baeffsdaege.

Ende is te wetene: willen onse luyden van Stryp gelden haer gelande van den voirlyve ende van den chynse, die ons onse luyden van Zeelst geven sullen van der voirseyde placke, dat zy dyen plack voirseyd met hen gelandelyckb sellen moegen orbaeren; van der welcker gemeeynten die eerse paelstede is 't goet te Koekhovenc ende gaet van daer totten van Oerle ende van daer totten huysen van Berct ende alsoe voirt totten Meermans grave ende voirt ten Dieffweged totten eenen boome toe ende voirt tot 's heerene gerichte toe van Craendonck ende van daer tot Achtmere toe, voirt ten uuytersten horinck van Welpschoot, voert ten goede ter heiden dat Lipprechts was ende van daer weder ten yersten paele van Koickhovene ende al dat binnen is gelegen dat ons is ende ons toebehoirt.

Ende is onse wille ende wy oirloven onsen voirseyden luyden van Zeelst, van Stryp ende die hen toebehoiren, dat zy moegen maecken uuyter voirseyder gemeeynten allen haeren chyns, dien zy ons jaerlycx geven ende gelden sellen, gelyck dat voirseyt is, ende nyet meer ende consenteren ende oirloven willecoerenf onser voirseyder luyden van Zeelst, van Strijpe ende die daertoe behoiren ende haeren naecomelingen erffelyck ende ummermeer, dat onse richtere, die nu daer is ofte naemaels zyn sal, sette enen schuttere van onsen wegen ende van onser naecomelingen wegen, die mechtich zy te schuttene ende te panden alle ander vreemde beesten ende van andere dorpen comende op die voirseyde gemeeynte over vyff schillingen zwarte Toirnoeyen - een ouden grooten Tornoese voir XVI denier gerekent - alsoe dickwelle als hy se daer op sal vynden ende van dyen boeten, die daer aff tomen sellen, sullen wy ende onse naecomelingen altoos hebben vier schillinge ende die voirseyde schuttere XII d. voir zynen loon.

In oirconschappen van welcken dingen wy hebben onsen voirseyden luyden gegeven desen litteren besegelt met onsen zegele.

Dit was gedaen ende gegeven te Bruessele in mey-avont in den jaere ons Heeren duysent driehondert ende dartich ende een.

a: B schrijft overal Zeelst, wat door Sassen werd overgenomen.

-) : Sassen heeft hier gesamenlyck naar C. A en B hebben echter beide gelandelyck (= naar rato).
- : Sassen heeft hier foutief Kerckhoven naar C. A en B hebben echter duidelijk Kockhoven resp. Koiickhoven.
- d: Sassen heeft hier foutief Dieswege naar C, terwijl A en B Dieffwege resp. Diefwege hebben.
- e : Van de 's maakt Sassen syns, wat geen enkele van de drie teksten heeft.
- f : Vermoedelijk is 'ende' verschoven en heeft er oorspronkelijk gestaan: '....consenteren, oirloven ende willecoeren'.

Commentaar

Ook deze gemeynt is mondeling al eerder uitgegeven, zoals blijkt uit de tekst zelf en uit de cijns, die men aan de hertog betaalde. Deze oorspronkelijk uitgegeven gemeynt zal alleen het gedeelte ingehouden hebben, dat het dichtst bij het dorp lag. Men koopt er nu 'eenen plack heyde' bij, die tegen de Oirschotse gemeynt aan gelegen moet hebben, waar nu het vliegveld is. Alleen in deze heide kunnen de inwoners van Strijp delen, als zij daarin hun aandeel betalen. Het lijkt daarom niet juist om de hele gemeynt 'van Zeelst **en Strijp**' te noemen.

De grens van de hele gemeynt wordt omschreven door een rondgaande reeks van grenspunten om Zeelst heen. De moeilijkheden beginnen al bij het eerst punt. Het 'goed te Kockhoven' is niet bekend. Uit het geheel van de grensomschrijving is duidelijk, dat dit grenspunt moet liggen tussen Zeelst en Meerveldhoven. Evenals het 'huysse van Berct' zal het een buitenpunt geweest zijn, dus het gebied van een hoeve, die onder Meerveldhoven hoorde. Nu kennen we in Meerveldhoven 'de Heshok', een hoeve, die later in meerdere boerderijen gesplitst is.³²⁾ Het is mogelijk, dat de Heshok een van de Kockhoven was en dat de andere ten noorden daarvan lag tegen de grens van Zeelst. Het tweede punt is nog moeilijker, omdat het eenvoudig niet wordt genoemd. Uit de tekst 'van daer totten van Oerle' is duidelijk, dat hier een woord is overgeslagen. Omdat er geen spatie gelaten is, zal een der transscribenten simpelweg een woord hebben weggelaten. We zijn er praktisch zeker van, dat hier moet hebben gestaan 'van daer totten **molen** van Oerle'. Deze past precies op dit punt van de grens.

Van dit punt gaat de grens in noordelijke richting 'totten huysse van Berct'. Dit komt wel overeen met de grens van de gemeynt van Oerle, de grote aard. Berkt was voor Zeelst een buitenpunt, want het behoorde tot Oerle. Van Berkt naar het noorden had men 'de herstraete', die de grens was van de gemeynt van Oerle, kunnen volgen, maar men koos een eigen grensomschrijving, wat voor ons de zaak niet duidelijker maakt. Van Berkt gaat de grens naar 'Meermansgrave', een punt, dat niet meer als zodanig bekend is, maar dat vermoedelijk de Koe-

meerloop is. Deze loop is ooit gegraven - en uit deze tekst kunnen we vermoeden, dat dit vóór 1331 gebeurd is - om het water van het Groot en Klein koemeer af te voeren naar de Bruggenrijt, die verderop in noordoostelijke richting Ekkersrijt wordt. Als men met dit grenspunt bedoeld heeft de plaats, waar de Koe-meerloop in de Bruggenrijt uitmondt, zal men oostelijk van de grens met de grote aard, de'herstraete' of de Romeinse weg zijn gebleven.

Het volgende punt 'voirt ten Dieffwege totten eenen boome toe' duidt vermoedelijk aan, dat de grens de Diefweg volgde tot aan de boom toe, waar de grens met Oirschot bereikt werd. Het ligt dan voor de hand, dat met de Diefweg de oude Romeinse weg bedoeld wordt. De naam Diefweg komt ook in Oirschot voor. Het moet dus een weg zijn, die gedeeltelijk in Oirschot en gedeeltelijk in de tegenwoordige gemeente Veldhoven liep. De naam Diefweg lijkt ons verklaarbaar, omdat dit gedeelte van de oude 'herstraete' weinig gebruikt werd. Het doorgaande verkeer deed in de regel Oirschot aan, zodat vanuit Oirschot naar het zuiden de Oerlese dijk gebruikt zal zijn. Het in onbruik geraakte weggedeelte was natuurlijk een ideale sluipteg voor degenen, die op een naburige gemeynt ongeoorloofd turf gingen steken of hei maaien. Vandaar de naam Diefweg.

In grote lijn volgde de grens met de grote aard van Oerle dus de grens, die in de betreffende uitgifte genoemd is, de 'herstraete', maar met een omtrekkende beweging ten oosten van Berkt. Het gedeelte van de Zeelster gemeynt ten noorden van Berkt lag echter gunstiger voor meerdere inwoners van Oerle en gaf daarom herhaaldelijk aanleiding tot twisten tussen Zeelst en Oerle. De grillig verspringende grenslijn, die later in deze omgeving getrokken werd tussen de negentiende-eeuwse gemeenten Zeelst en Oerle, was vermoedelijk het resultaat van een compromis.

Vanaf de boom langs de Diefweg volgde de grens in oostelijke richting die van de Oirschotse gemeynt, ofschoon deze niet met name genoemd wordt, tot de Ekkersrijt, aldus omschreven 'ende voirt tot 's heeren gerichte toe van Craendonck'. Woensel en Acht hoorden onder de heerlijkheid der heren van Craendonck. Op dit punt komen Oirschot, Woensel (Acht), Strijp en Zeelst bij elkaar. De nu volgende grenspunten zijn dezelfde als die van de uitgifte der Strijpse gemeynt d.d. 1303.07.17 maar dan in omgekeerde volgorde.³³⁾ Het grensverloop tussen Zeelst en Strijp was nog vele eeuwen later identiek.

Van het vorige veelvoudige grenspunt ging een rechte lijn 'tot Achtmere toe', later vermoedelijk 'de Achtse hoek', waar de grens een knik maakte, om vervolgens ter hoogte van Welpschot, wat later Welschap wordt, uit te komen op de Rundgraaf, die zij volgde tot het punt, waar deze in de Gender uitmondt ter hoogte van de Hurk. Dit alles is kort samengevat in de woorden 'voirt ten uuytersten horinck van Welpschot'. De Hurk was dus de verste uitloper van Welpschot en ontleent klaarlijk daaraan zijn naam.

Dat de grens een stukje stroomopwaarts de Gender volgde achter de Biezenkuielen, zal hierbij inbegrepen zijn geweest. Zij gaat 'voert ten goede ter heiden dat Lipprichts was', vermoedelijk weer een buitenpunt onder Meerveldhoven of Blaarthem, dat ter hoogte van de steenoven zal hebben gelegen en dat nog naar zijn vroegere eigenaar wordt genoemd. We komen dan terug op het punt van uitgang: 'ende van daer ten yersten paele van Koickhoven'. Alleen over de grens met Oerle ontstonden later moeilijkheden. Uiteindelijk kreeg Oerle een stuk van de Zeelster gemeynt, zoals bij de grote aard reeds is gememoreerd.

Dat de negentiende-eeuwse gemeente Zeelst nog een uitloper naar het zuidoosten kreeg tussen Meerveldhoven en Blaarthem, hangt samen met het aandeel, dat Zeelst had in de oudste gemeynt, die van Zonderwijk, zoals in die uitgifte gebleken is.

De gemeynt van Steensel 1350.03.09

Van deze uitgifte is slechts één afschrift bekend in een register van de Leen- en Tolkamer, naar hetwelk Enklaar de tekst gepubliceerd heeft onder de naam 'Gemeente van Veldhoven'.³⁴⁾ De tekst is zeker op enkele punten corrupt, maar een ander afschrift hebben wij tot nu toe niet gevonden en ondanks de corrupte passages is de grote lijn helder. Dat Enklaar deze gemeynt de naam Veldhoven geeft, zal komen, omdat de 'goede luyden van Velthoven' als eersten genoemd worden. Van deze gemeynt ligt echter slechts een tip in de tegenwoordige gemeente Veldhoven, terwijl het dorp Steensel helemaal in deze gemeynt gelegen is en er het grootste deel van uitmaakt. De woonkern Veldhoven lag slechts gedeeltelijk in het omschreven gebied, terwijl de andere gerechtigden, de inwoners van Zittard (onder Oerle) en Wolfhoek (onder Knegsel) in het gebied van de grote aard woonden. Wij moeten immers wel aannemen, dat de buurtschap, die in de uitgifte omschreven wordt als Wolfshoven, in latere tijd Wolfhoek is genoemd.

Hoewel de schriftelijke uitgifte van deze gemeynt de jongste is van de vier Veldhovense gemeynten, is ze mondeling misschien wel als een van de eersten uitgegeven. Er wordt immers met evenveel woorden door de hertog gezegd, dat de gerechtigden ze 'over tsestich jaeren lanck gehouden hebben van ons te chynsen'. De mondelinge uitgifte moet dus vóór 1290 geschied zijn, mogelijk in dezelfde tijd als de gemeynt van Zonderwijk.

Wat de bouw van deze hertogelijke oorkonde-tekst betreft, menen we te moeten opmerken, dat de tekst duidelijk geconstrueerd is als één zin met het volgende begin en slot: 'Jan .. hartoge .. doen conde allen luyden by getuyghe ende vestinghe des brieffs besegelt met onsen segel'. Heel de tekst hangt als een verward conglomeraat van bijzinnen tussen deze twee fragmenten van de hoofdzin in.³⁵⁾ De consequentie is wel, dat wij in de weergave van de tekst geen punt en

zelfs geen kommapunt kunnen gebruiken. Deze onvermijdbare onduidelijkheid voor u wordt enigszins ondervangen door de uitleg in het commentaar. Aangaande de datum zit er een tegenspraak in de tekst zelf. Met Enklaar achten wij het waarschijnlijker, dat bij de transscriptie een I is weggefallen en er 'xen dach' is komen staan in plaats van 'IXen dach'.³⁶⁾

1350.03.09

Tervuren

Jan by der gracen Godts hartoge van Lotharingen, van Brabant, van Lemborch ende Marckgrave des heilichs rycks, doen conde alle luyden, want onse luyden van Velthoven, van Steensel, van Sittert, van Wolfshoven ende anderen allen denghenen daertoe behoorende syn die gemeynten ende vroenten gelegen tuschen die paelsteden, die hierna beschreven staen, over tsestich jaeren lanck gehouden hebben van ons te chynsen, gelyck als onse chynsboecken, die daerop gemaect zyn, inhebben ende begrypen, dat's te weten van de paelsteden der chaerten van Oirle totten paelsteden der chaerte van Velthoven ten dicke toe ende van daer voorts totten paelen van Broeckhoven ende van daer voort totter molen van Steenvoort ende van daer voort totten paelsteden der chaerten van Eerssel ende van daer weder totten paelsteden der chaerten van Oirle opten iersten pael, soo hebben wy hen gegeven ende geven mits desen openen brieven voor ons, voor onse oiren ende voor onse naecomelighen vroenten ende gemeyntenaengaende te gebruyken peyslyck ende vredelyck tot ewelycken daegen ende heuren beiden oirboir daermede te doen op alsulcken chyns als onse chynsboecken begrypen ende inhebben als boven geschreven is, voortmeer is onse consent ende onse meyninghe, waer iemant, die binnen den voorseyden paelsteden geseten weer ende noch hierop gaen sal, nyet gelden en wouden, dieen soude der voorseyde gemeynten noch vroenten nyet gebruyken noch oirbaren, voormeer hebben wy gegeven ende geven macht onse voorseyde luyden, dat sy by rade ons rentmeesters ende heeren schepenen uyt mogen geven van de voorseyde gemeynten ende vroenten ten chynsse alsoo veele, als hun goetduncken sal, in hulpen tot haeren chynsen, die sy ons jaerlyck schuldich zyn ende tot heuren voorlyve, voortmeer hebben wy geoirloft ende oirleven onsen voirseyden luyden, dat sy by rade ons rentmeesters voorseyd, die ten tyde wesen sal, eenen schutter mogen setten, die hun genuegen sal te schutten binnen den voorseyden paelsteden op die voorseyde gemeynten ende vroenten altoes in allen saecken, behoudelycken ons, onsser heerlyckheyt ons rechts ende eenen yegelycken syns rechts, alle argelist uytgescheyden, by getuyghe ende vestinghe des briefst besegelt met onsen segel.

Gegeven ter Vueren opten Xen dach van meerte, die toe was des dynsdachs nae Letare, in't jaer ons Heeren duysent driehondert XLIX nae der manieren ende gewoenten des bisdoms van Cameryck.

.commentaar

Over de gerechtigden tot deze gemeynt schreven we reeds. Alleen Steensel lag telemaal in deze gemeynt. Het feit, dat de gemeynt 'al over tsestich jaeren' mondeling was uitgegeven, is vermoedelijk oorzaak geweest, dat de rondgaande grens slechts zeer summier werd omschreven, practisch alleen door het aangeven van de belendende gemeynten. Het eerst element in de omschrijving is 'van den paelsteden der chaerten van Oirle totten paelsteden der chaerte van Velthoven ten dicke toe'. Als beginpunt is dus vermoedelijk bedoeld de watermolen van Oerle als centraal punt, waar de gemeynten van Zonderwijk, Oerle en Zeelst bij elkaar kwamen. Dit wordt nog duidelijker door het aangegeven eindpunt. Vanaf dat punt zal bedoeld zijn de grens van de gemeynt van Zonderwijk te volgen via de 'herstraete' tot de brug van Heers, de Waalrese dijk en de Veldhovense dijk. Wij moeten ons realiseren, dat er eigenlijk geen grenslijn wordt aangegeven, maar dat vanuit een centraal punt de uitgestrektheid wordt aangeduid door iemand, die in het veld deze staat aan te wijzen. Voor ons, die gewend zijn via kaarten een grens te volgen, zal het duidelijker zijn de loop van de grenslijn zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven.

Met 'van daer voort totten paelen van Broeckhoven' is bedoeld, dat vanaf het punt, waar de Veldhovense dijk het gebied van Broekhoven onder Riethoven bereikt, deze gemeynt grens was. Vanaf dat punt liep en loopt deze grens een paar honderd meter in westelijke richting tot aan de Run en volgde dan de Run stroomopwaarts, tot ongeveer 500 meter zuidwestelijk van de Stevertse watermolen de grens met Eersel bereikt werd. Dit is zo aangeduid: ': van daer voort zotter molen van Steenvoort ende van daer voort totten paelsteden der chaerten van Eersel'. De gemeynt van Eersel, Duizel enz., die hier wordt genoemd 'van Eersel' en in de uitgifte van de grote aard 'van Dusel', was schriftelijk uitgegeven d.d. 1326.12.30.³⁷⁾ Wij kunnen wel aannemen, dat deze grens met Eersel samenvalt met de negentiende-eeuwse gemeentegrens tussen Steensel en Eersel. Voor de volledigheid zou hier echter de zeer kleine en enigszins raadselachtige gemeynt van Hees genoemd moeten zijn, die tussen Eersel, Steensel en Duizel in lag en uitgegeven was d.d. 1345.09.02.³⁸⁾ Deze gemeynt zal de verklaring zijn voor de uitstulping van de Eerselse gemeentegrens tussen Duizel en Steensel.

Verder wordt alleen nog gezegd: 'ende van daer weder totten paelsteden der chaerten van Oirle opten iersten pael'. We kunnen gevoegelijk aannemen, dat deze grens gelijk was aan de nogal grillige grens tussen de negentiende-eeuwse gemeenten: zuidelijk tussen (Vessem, Wintelre en) Kneghel en (Duizel en) Steensel; midden tussen Kneghel en Veldhoven; noordelijk tussen Oerle en Veldhoven.³⁹⁾

Naast de uitgifte der gemeynt wordt in de akte ook octrooi verleend tot verkoop van gronden, om de kosten te dekken en tevens wordt verlof gegeven, om een schutter aan te stellen. Dit verlof kwam in meerdere uitgiften ter sprake en is eigenlijk onmisbaar bij een gemeynt.

Slotbeschouwing

Het geheel overziende moeten we concluderen, dat alle vier deze gemeynten al eerder mondeling waren uitgegeven en dat door deze gemeynte-uitgiften een zeer ingewikkelde situatie werd geschapen. De inwoners van de woonkernen Zonderwijk en Veldhoven deelden in twee gemeynten: die van 1297, die wij gemeynt van Zonderwijk hebben genoemd, en die van 1350 de gemeynt van Steensel. Hierbij gaan wij ervan uit, dat de namen Zonderwijk en Veldhoven in die tijd steeds beide woonkernen aangaven. Rond deze tijd werd immers de oude naam Zonderwijk steeds meer vervangen door Veldhoven. Met beide namen werd de parochie aangeduid, die bestond uit twee hoofdwoonkernen: Zonderwijk en Veldhoven. Beide woonkernen lagen op de grens van de twee bedoelde gemeynten en het zou onlogisch zijn, als ze niet in beide gemeynten gedeeld hadden.

De inwoners van Zeelst hadden naast hun eigen gemeynt ook rechten in de gemeynt van Zonderwijk.

De inwoners van Zittard (onder Oerle) en Wolfshoek (onder Kneghel), die in de grote aard lagen en daarin deelden, hadden ook rechten in de gemeynt van Steensel, waarvan met name de Schootse heide vlak bij hun huizen lag.

De in onze ogen ontstellend ingewikkelde structuren zullen voor de middeleeuwse mens wel doorzichtiger zijn geweest, maar ingewikkeld bleven ze. Desondanks hebben vele grenzen zeven eeuwen stand gehouden. Wij vonden ze terug tot in het begin van deze eeuw als gemeentegrenzen. Een belangrijk deel van de grenzen der huidige gemeente Veldhoven is nog identiek met oude gemeyntegrenzen.

Het huidige citycentrum van Veldhoven ligt dicht in de buurt van het oude raakpunt der gemeynten van Zonderwijk, Oerle, Zeelst en Steensel. Het lijkt zinvol de exacte plaats van dit punt op te sporen en daar een gedenksteen te plaatsen.

NOTEN

1. A. Wouters, Histoire des environs de Bruxelles I, Brussel 1855, inleiding blz. XLVIII.
2. Wouters, Histoire I, blz. 284.
3. Wouters, Histoire I, blz. 401.
4. Afschrift in R.v.D.v.B, blz. 414bis. De tekst luidt: '...ceterum quicquam deliquimus in wariscampiis, wastinis sive pascuis communibus ut terram nostram usurpando vel aliis conferendo, volumus, quod hec emendantur et corrigantur ad salutem anime nostre per testamentarios nostros supradictos.' Zie ook: J.P.A. Coopmans, 'De betekenis van de gemeynten voor de dorpswetgeving in de Meierij van 's-Hertogenbosch (1250 - 1650)' in Ter recognitie. Opstellen aangeboden aan prof. Mr. H. v.d. Linden bij zijn afscheid als hoogleraar in de Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Vrije Universiteit, red. C. Streefkerk en S. Faber, Hilversum 1987, blz. 142.

5. Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312, ed. H.P.H. Camps, 's-Gravenhage 1979, nr. 556.
6. Naast het authentieke afschrift bevindt zich onder nr. 369 van het oud archief van Blaerthem nog een niet-authentiek afschrift. Mogelijk is door een misverstand alleen dit niet-authentieke afschrift aan Camps ter beschikking gesteld. Ook in het oud administratief archief van Veldhoven bevindt zich onder nr. 4772 een niet-authentiek afschrift. Beide zijn naar het genoemde authentieke afschrift gemaakt en spelen dus bij ons onderzoek geen rol.
7. R.v.D.v.B., blz. 474.
8. Vriendelijke mededeling van collega J. Melsen. In het afschrift is de er-afkorting bij zijn naam niet (meer) te lezen zodat men mogelijk leest 'van Zomen'. Een der latere afschrijvers maakte er 'van Romen' van. Zo is Someren wel op een eigenaardige manier gegroeid.
9. Vriendelijke mededeling van collega J. Melsen.
10. Gerard Laureynssen van Gerwen was notaris in Eindhoven van 1633 tot 1657. Vriendelijke mededeling collega R. Goossens.
11. Gepubliceerd in D.Th. Enklaar, Gemeene gronden in Noord-Brabant in de middeleeuwen, Utrecht 1941, blz. 49 e.v.
12. Oud Administratief Archief Oerle-Meerveldhoven, inv. nr. 12.
13. Enklaar, Gemeene gronden, blz. 300 e.v.v.
14. R.v.D.v.B., blz. 472 e.v.
15. Zo Enklaar, die deze tekst onder de naam 'Gemeente van Zand-Oerle' publiceert op blz. 300 e.v.v. en een latere kwestie over de 'Vooraart' onder de naam 'Gemeente de Vooraart onder Kerk-Oerle' op blz. 279 e.v.v.
16. W.H.Th. Knippenberg, 'Romeinse wegen in Noord-Brabant' in *Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen II*, Oisterwijk 1961, blz 31 - 93.
17. Bij Heers zijn sporen gevonden van een tamelijk uitgebreide bewoning in de Romeinse tijd. Zie C.R. Hermans, *Noordbrabantse oudheden, 's-Hertogenbosch 1865*, blz. 87 e.v. Bij een opgraving, die in 1910 op verzoek van Panken werd geleid door prof. Holwerda (Zie C. Rijken, 'Goederen en tienden der abdij van Postel te Veldhoven' in *Taxandria*, jrg. 27 (1920), blz. 291, noot 1) werd het gevondene aanvankelijk geïnterpreteerd als een Romeinse wachtpost. (Zie J.H. Holwerda en M.A. Evelein, 'Opgraving te Veldhoven N.B.' in *OMROL IV* (1910), blz. 43 - 48 en H. v. Weerd, *Inleiding tot de Gallo-Romeinse archeologie der Nederlanden*, Antwerpen 1944, blz. 65.) G. Beex, 'Archeologisch overzicht der gemeente Veldhoven' in *Brabants Heem jgt. XX* (1968), blz. 110 - 123, concludeerde tot een tamelijk uitgebreide bewoning in de Romeinse tijd waarschijnlijk langs een vroegere weg, die reeds in de prehistorie moet hebben bestaan en die van zuidwest naar noordoost liep. De kruising van deze weg met de Romeinse heerbaan kan aanleiding hebben tot een meer geconcentreerde bewoning en tevens tot de naam Heerle, later Heers (woonplaats in het bos aan de heerbaan). Zie ook J.A.J. v.d. Bosch, 'Oude toponymica' in *Campinia* jrg. 4, blz. 123. Wij hopen later uitgebreid op deze kwestie in te gaan in een artikel over de reconstructie van 20 kilometer Romeinse weg uit middeleeuwse historische bronnen. Met dank aan collega J. Hagen voor het opsporen van de genoemde publicaties.

18. C. Rijken, 'De banmolen te Oerle', in *Taxandria* jrg. 22 (1915), blz. 81 -87 en 262 -272. Met dank aan Jacq. Bijnen voor het ter beschikking stellen van een copie.
19. Rijken, *De banmolen*, blz. 81.
20. Rijken, *De banmolen*, blz. 271 e.v.
21. Rijken, *De banmolen*, blz.263 e.v. Het consent tot overplaatsing werd verleend door Jan van Olmen, rentmeester generaal van Brabant bij oorkonde d.d. 1462.10.10.
22. Rijken, *De banmolen*, blz. 262 e.v.
23. Rijken, *De banmolen*, blz. 82 e.v. publiceerde een uittreksel uit deze oorkonde, die hij echter ten onrechte aan Jan I toeschreef, zonder de datum om te rekenen naar onze jaartelling. I. Welvaarts, *Geschiedenis van Bladel en Netersel* naar de archieven van Postel's abdij, Eindhoven 1890, blz. 161 - 163 publiceerde de integrale tekst naar het origineel, echter ook zonder de datum om te rekenen.
24. Chromotopografische kaart des Rijks nr. 690 'Veldhoven' o.a. in *Historische atlas Noord-Brabant*, ed. Robas 1989. Met dank aan Jacq. Bijnen voor zijn deskundige hulp bij het reconstrueren van de situatie.
25. Bij een toekomstige behandeling van de uitgiften der gemeeynten van Oirschot hopen we deze zaak uitgebreid te bespreken.
26. Enklaar, *Gemeene gronden*, blz. 256. Daaruit blijkt dus ook, dat het afschrift B van het uitgifte van 1293, dat door Camps 'zonder datum' wordt genoemd, wel de-lijk te dateren is.
29. *Tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis, taal- en letterkunde* jrg. 2, nr. 1 (october)1884) blz. 1. Met dank aan collega J. Hagen, die ons deze publicatie vlot ter beschikking kon stellen.
30. O.A.A. Veldhoven, inv. nr. 1335. De daar door archivaris Klaasen gebruikte beschrijving bevat echter meerdere fouten.
31. R.v.D.v.B., blz. 474 - 476.
32. Over 'De heskok' gelegen aan de zuidkant van Meerveldhoven en de splitsing van de oorspronkelijke Heskok in meerdere boerderijen zie: A. van Run, 'De Heskok', in *Campinia* jrg. 7 (1977), blz. 20 - 28.
33. Camps, *Oorkondenboek*, nr. 645.
34. R.A.N.B., *Archief Leen- en Tolkamer*, register E 269, gepubliceerd in Enklaar, *Gemeene gronden*, blz. 252 e.v.
35. In ons artikel 'Rogier van Leeftaal koop Oirschot en Hilvarenbeek', in *Campinia* jrg. 18 (1988), blz. 111 - 138 wezen wij op blz. 111 e.v. onder het tussenkopje 'De Bossche schepenakten' erop, dat de Bossche schepenen van 1309 tot 1326 deze ongelukkige constructie gebruikt hebben. In de middelnederlandse tekst van deze akte wordt de constructie nog minder verteerbaar dan in de Latijnse teksten van de Bossche schepenen. Vanwege deze ongelukkige constructie en enkele duistere zinswendingen dachten we aan de mogelijkheid, dat de originele uitgifte in het Latijn gesteld zou zijn. Daar we echter geen enkel extern criterium voor deze zienswijze kunnen aanhalen, laten we het bij deze suggestie.
36. Enklaar, *Gemeene gronden*, blz. 253, noot I.
37. O.A.A. Eersel, inv. nr. 18.
38. Enklaar, *Gemeene gronden*, nr. 59. Enklaar noemt deze gemeynt zeer verwarrend 'Gemeente van Heeze'.
39. *Historische atlas van Noord-Brabant*, Robas: voor het zuidelijke gedeelte kaart nr. 707, Riethoven; voor het midden- en noordelijk gedeelte kaart nr. 690, Veldhoven.

KEMPISCHE CURIOSA 9

EINDHOVEN AIRPORT IN ALOUDE TIJDEN

door J. Uiten

Zoals de naam Schiphol is ook die van Welschap voor de meeste buitenlanders onuitspreekbaar. Nu is Schiphol de echte naam voor het noordoostelijk gedeelte van de Haarlemmermeer, dat voor de drooglegging het graf van vele schepen is geworden. De naam Welschap is helemaal geen echte naam maar een verbastering, die is ingevoerd door de meestal allochtone landmeters, die in de eerste helft van de vorige eeuw de opmetingen voor het kadaster hebben verricht.

De echte naam is in zijn oudst-bekende vorm 'Welscoet' respectievelijk 'Welschot', zoals hij voorkomt in de gemeynte-uitgiften van Strijp d.d. 1303.07.17 en Zeelst d.d. 1331.04.30, welke laatste uitgifte elders in dit nummer gepubliceerd wordt. Daarnaast komt de naam voor in de hertogelijke cijnsregisters vanaf 1340, meestal geschreven als 'Welscoet'.

In de volksmond werd dit lastig uitspreekbare woord echter vereenvoudigd, waarbij de p verplaatst werd naar het einde. Zo komt de naam in het Veldhovense schepenprotocol rond 1700 voor als 'Welsop', waarbij de o wel zal staan voor de toonloze u-klank, waarmee het door de oude boeren in de naaste omgeving nog wordt uitgesproken 'Wèlsup'.

Bij het opmaken van de kadastrale kaarten in het begin van de negentiende eeuw werd dit 'platte' woord door een vreemde landmeter hypercorrect op papier gezet als 'Welschap' en zo begon het een eigen leven te leiden.

De uiteenzetting van de Bont in Dialect van Kempenland over de betekenis van de naam 'Welschap' en alles, wat op die basis verder is geschreven, is dus slechts een slag in het luchtledige. De betekenis van de oorspronkelijke naam geeft geen enkel probleem. Schoot (nog voorkomend in b.v. 'de vrucht van uw schoot') oorspronkelijk met een lange o, zoals blijkt uit de schrijfwijze 'scoet' (e of i na een o gaf in het middelnederlands aan, dat die o lang was) maar vooral in namen verkort tot 'schot' zoals in Oirschot, Ekerschot, Eerschot, geeft aan een hoger gelegen terrein, dat uitspringt in lager, dikwijls moerassig, gebied. Dat is juist de situatie van Welschot, dat blijkens de genoemde gemeynte-uitgiften ook Slifferd en de Hurk omvatte. De Hurk wordt daar immers aangeduid als 'uuytersten horinck van Welschot' en in het Latijn van de uitgifte der Strijpse gemeynt 'de ultimo angulo de Welschoet'.

Het oorspronkelijke Welschot was een hoger gelegen terrein, dat uitsprong in het moerassige gebied langs Rundgraaf en Gender. Het eerste woorddeel 'welp' zal wel aanduiden, dat daar oudtijds wolven hun nest hadden.

Dat was niet meer het geval, toen in de foutief 'Welschap' genoemde buurtschap een landingsbaantje werd aangelegd. In de crisisjaren werd een groter terrein met behulp van schop en kruiwagen geëgaliseerd, zodat men met enige goede wil van een vliegveldje kon spreken, dat toen al voor het grootste deel over de grens van het oude Strijp heen op de Zeelster heide lag. Op het ogenblik ligt enkel de militaire ingang van het vliegveld nog in de oude buurtschap Welschot. Voor de jongste uitbreiding heeft men zelfs over de Zeelster heide heen moeten doorstoten tot op Oerle's gebied, waar de buurtschap Scherpenering moest wijken voor de nieuwe landingsbaan. Dit had tot gevolg, dat paus Johannes Paulus II, die bij zijn bezoek aan Nederland in 1985 uitstapte aan het zuidwestelijk einde der landingsbaan, op Oerle's grondgebied onder meer begroet werd door pastoor Vekemans van Oerle, voor die gelegenheid niet uitgedost in rennerstenuë maar in zijn officiële witte Postelse habijt. Toen ik pastoor Vekemans niet lang daarna ontmoette en hem begroette als 'paus van Oerle', kon hij niet nalaten te informeren, of ik 'de foto' had gezien. Mijn antwoord, 'dat immers iedereen gezien had, hoe de paus van Oerle zijn collega van Rome begroette', deed hem zichtbaar deugd en gretig informeerde hij: 'Ken-de ze uit elkaar?' Mijn antwoord 'Ik kende de paus van Oerle, dus de ander moest die van Rome zijn', paste klaarblijkelijk helemaal bij zijn verwachting.

Al met al is het geen verlies, als de onjuiste naam Welschap zou verdwijnen en pleiten voor een herstel van de echte naam Welschot lijkt, gezien alle omstandigheden, irreëel.

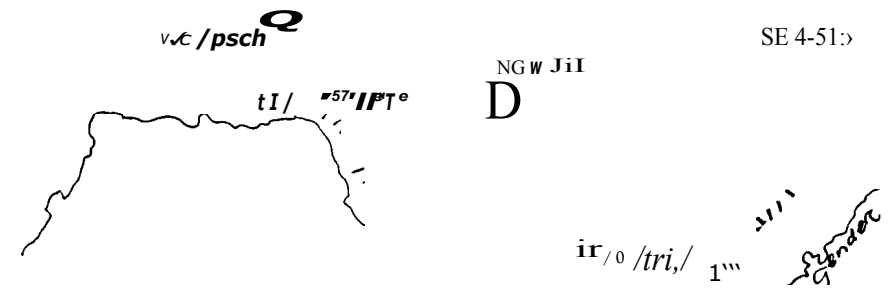

Foto: L'Osservatore Romano. Met welwillende toestemming van de auteur
overgenomen uit: J.F.C.M. Biinen, Jubeljaar 1987 Sint-Jan-de-Doperkerk Oerle

VI. STAMLIJST VAN TARTWIJK

Best, tak I en II

door Th.E.A. van Tartwijk

N.B. Zie hiervoor Campinia, 17e jrg. nr. 64 (januari 1987), blz. 31-35 en 18e [jrg. nr.](#) 70 (juli 1988), blz. 139-140.

- VI. van Taertwijk, Henrick Gerardus
ged. Oirschot 14-04-1686
geh. I te Oirschot 18-11-1714 met Maria, dr. van Martinus van den Bichelaer
Kind:
Franciscus, ged. Oirschot 27-08-1715
geh. II met Maria Joannes van Krieke
Kinderen, allen gedoopt te Oirschot:
1 Joannes, volgt VII
2 Petrus, ged. 18-12-1725 en overl. te Oirschot 21-05-1768
3 Maria Anna, ged. 19-01-1728 en overl. te Oirschot 16-12-1772, geh. met Jan Paulus de Weert
4 Henricus, ged. 28-02-1732.
- VII. van Taertwijk, Joannes Henricus
ged. te Oirschot 05-11-1724
geh. I met Johanna van den Heuvel, te Oirschot 04-02-1759
Kind:
Henrica, ged. te Oirschot 16-06-1760
geh. II met Anna Maria van Kuyk
Kind:
Henricus, volgt VIII.
- VIII. van Tartwijk, Henricus Joannes
ged. te Oirschot 21-03-1763 en overl. te Best 29-01-1835, beroep: bouwman
geh. te Oirschot 20-02-1791 met Helena Joannes de Wert
Kinderen:
1 Joannes, ged. Oirschot 17-12-1792 en overl. te Best 13-07-1810
2 Henricus, volgt IX
3 Joanna, ged. te Oirschot 24-09-1795

- 4 Anna Maria, ged. te Best 14-09-1796 en overl. te Best 26-12-1860, geh. met Jan Anthonie Kemps
 5 Cornelius, ged. te Best 19-09-1797
 6 Cornelius, ged. te Best 14-11-1798
 7 Cornelius, ged. te Best 21-11-1799 en overl. te Best 24-12-1877
 8 Joannes, ged. te Best 03-01-1801 en overl. te Best 20-09-1824
 9 Henrica (Henriette), ged. te Best 05-09-1802 en overl. te Best 07-05-1819

- IX. van Tartwijck, Henricus
 ged. te Oirschot 08-09-1794 en overl. te Best 18-10-1870,
 beroep: bouwman
 geh. te Best 01-06-1838 met Johanna van Vreede, ged. te Oirschot
 29-09-1809
 Kinderen, allen geboren te Best:
 1 Helena, geb. 22-09-1840 en overl. te Best 03-07-1868
 2 Henricus, geb. 17-03-1842 en overl. te Best 10-11-1883, geh. met Am-
 rentia de Koning
 3 Petrus, geb. 09-06-1843 en overl. te Best 17-03-1924, ongehuwd
 4 Maria, geb. 26-09-1844 en overl. te Best 26-03-1910, ongehuwd
 5 Jan, geb. 24-01-1846 en overl. te Best 05-10-1846
 6 Joannes, geb. 31-08-1848 en overl. te Best 05-09-1848
 7 Joannes, volgt X
 8 Adriana (Zr. Maria Odrada), geb. 04-08-1853 en overl. te Den Bosch
 02-02-1910
 9 Anna (Anneke), geb. 02-08-1856 en overl. te Best 31-12-1923, on-
 gehuwd.

- X. van Tartwijk, Joannes
 geb. te Best 10-08-1851 en overl. te Best 03-04-1924, beroep: bouwman
 geh. te Best 15-06-1822 met Anna van de Sande, geb. te Best 02-08-1854
 Kinderen, allen geboren te Best:
 1 Henricus Joannes, volgt I.XI
 2 Anna Maria (Marie), geb. 05-06-1885 en overl. te Best 04-07-1967, geh.
 met Gerardus van Beurden
 3 Joannes, volgt tak II.XI
 4 Franciscus Cornelius, geb. 05-10-1889 en overl. te Zeeland 23-03-1976.
 Pastoor van Zeeland
 5 Helena, geb. 23-03-1892 en overl. te Best 16-04-1892
 6 Helena Maria, geb. 05-05-1893 en overl. te Best 22-09-1945, geh. met
 Josephus Petrus van de Sande
 7 Anna Johanna (Hanneke), geb. 17-04-1896 en overl. te Best 16-06-
 1942, ongehuwd.

- I.XI. van Tartwijk, Henricus Johannes
 geb. te Best 09-06-1883 en overl. te Best 23-10-1965, geh. te Best 10-06-
 1912 met Elisabeth Wilhelmina van Rooij, geb. Best 15-06-1884
 Kinderen, allen geboren te Best:
 1 Anna (Zr. Henriberta), geb. 15-11-1913
 2 Josephus Johannes, geb. 20-07-1916, gesneuveld te Den Haag 10-05-
 1940
 3 Johannes Franciscus, geb. 11-09-1917, ongehuwd
 4 Maria Catharina, geb. Best 20-01-1919, ongehuwd
 5 Maria Francisca, geb. 02-06-1923, ongehuwd
 6 Franciscus Josephus, volgt I.XII
- I.XII. van Tartwijk, Franciscus Josephus, geb. te Oirschot 30-06-1927 en overl.
 te Best 11-12-1987, geh. te Oirschot 20-08-1958 met Maria Francisca de
 Kroon
 Kinderen:
 1 Henricus Josephus Johannes Maria, geb. te Best 08-05-1959
 2 Elisabeth Barbara Anna Maria, geb. te Best 07-05-1960, geh. met Ka-
 rel Schmidt
 3 Joannes Henricus Franciscus Maria, geb. te Best 24-05-1961, geh. te
 St. Oedenrode 27-09-1985 met Dorian van de Berg. Kinderen: Bart
 en Hilde
 4 Josephus Johannes Franciscus Cornelis, geb. te Eindhoven 23-06-1962
 5 Franciscus Cornelis Bernardus Johannes, geb. te Best 07-08-1963.
- II.XI. van Tartwijk, Joannes (Heis)
 geb. te Best 30-03-1887 en overl. te Best 04-07-1985, beroep: bouwman,
 geh. te Liempde 28-05-1918 met Joanna van Mensvoort, geb. te Liemp-
 de 20-11-1887
 Kinderen, allen geb. te Best:
 1 Anna Cornelia Johanna, geb. 07-10-1919, geh. met Adrianus Ver-
 hoeven
 2 Walthera Cornelia Odulpha, geb. 13-05-1922, geh. met Mattheus
 Coumans
 3 Joannes Cornelius Petrus Franciscus, volgt II.XII
 4 Franciscus Waltherus Cornelis Odulphus, geb. 30-08-1931, geh. met
 Elenora Smals.

van Tartwijk, Joannes Cornelius Petrus Franciscus
geb. Best 30-03-1924 en overl. te Eindhoven 19-07-1986, geh. te Boxtel
20-09-1957 met Helena Martina Peijnenburg, geb. te Boxtel 05-12-1924,
van beroep: bouwman.

Kinderen, allen geb. te Best:

- 1 Helena Johanna Theresia Maria, geb. 29-01-1959 (Helna)
- 2 Joannes Martinus Franciscus Maria, geb. 16-10-1960 (Hans)
- 3 Johanna Walthera Tarcisia Eustachia, geb. 22-07-1962 (Anita)
- 4 Martina Mechelina Cornelia Maria, geb. 13-01-1964 (Rianne)
- 5 Eleonora Helena Johannes Martina, geb. 07-03-1973 (Noortje) en overl.
te Best 02-08-1979.